

dr. Uhrer dalje, kako se je potikal v bližini kolizeja, kjer se je prijateljsko približeval tamkaj nastanjenim hrvatskim vojakom.¹ Policijski ravnatelj meni, da se je s spremembo svojega imena Wutscher v Bučar osmešil, tudi ne zamolči graje, ki si jo je zaslužil s svojim nastopom zoper volitve v Frankfurt. Priznava pa, da se je ta besedljivi Ultra-Slovenec v zadnjem

¹ Kolizej so uporabljali takrat kot tranzenalno vojašnico za čete, ki so korakale proti Italiji.

času nekoliko unesel in da mu v moralnem oziru ni kaj očitati.

Seveda tako »priporočilo« Bučarju ni moglo — pri obilici drugih prosilcev — prinesiti zaželene službene premembe. Zgodilo se je to šele nekaj kesneje, ko je bil poklican na Dunaj k sodelovanju pri poslovenitvi državnega zakonika. S svojim uglaženim nastopom si je nekdanji protifrankfurtski gromovnik krčil pot, da mu je vlada kot spreobrnjencu podelila mesto odvetnika v Postojni.

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

I. Osebnost pisca zbirke. »*Mein Hannsen Laybasser Formularbuech — von Sybendten Septembris des 1641 Jahrs*« stoji zapisano na prvi strani knjige, vezane v star pergament, in ki jo hranijo v ljubljanskem škofijskem arhivu. Opozoril je nanjo prvi, kolikor nam znano, zgodovinar Josip Gruden v svoji znameniti monografiji »Slovenski župani v preteklosti« (1916).

Pisec zbirke je torej Hanns (Ivan) Laybasser (tudi Labasser [Klobasar?]) ki je bil uradnik stolnega kapitlja v Ljubljani. Po Izvestjih Muzejskega društva, X. letnik, str. 906., povzemo, da se je po krstni matriki stolne cerkve narodil iz zakona Ivana in njegove soproge Marije Marjete sin Jakob 15. julija 1657. leta. Istosti tega tu navedenega meščana Ivana s piscem gori označene knjige obrazcev se ne da ugotoviti; drugih osebnih podatkov razen tega, kar se iz same zbirke razvidi, namreč, da so zadnji datirani zapiski v knjigi iz l. 1665., ni. Da je bila rodbina Laybasser-jev ugledna ali vsaj postala ugledna, se da sklepati iz tega, ker se v isti krstni matriki, pa pozneje, imenuje še neki Ivan Jakob Labasser s predikatom »pl. Laubenberg«.

Naš Hanns Laybasser je moral imeti dokaj posla s pravnimi zadevami svojega gospodarja, stolnega kapitlja; nemara se je bavil — tako po strani — tudi s sestavljanjem raznih listin za druge osebe. Med svoje dobre prijatelje je štel, kakor se iz zbirke vidi, eksekutorja deželnih stanov Jurija Sieberja (morda Žibert), kar kaže, da sta bila

oba iz stanu nižjega uradništva. Ni verjetno, da bi bil naš Laybasser pravniško izobražen. Vsekakor pa je bil pobožen; saj si je zapisal na prvi strani za geslo: »*Gottes Handt ist mein Schirmdt*« (»Božja roka je moje zavetišče«).

Po naslovu zbirke bi morala vsebovati formularje ali obrazce, ki se tičejo pravnih poslov. Toda ona vsebuje več in tudi formularji ali obrazci niso to, kar danes pojmuje pod tem izrazom. Danes mislimo pri formularjih na goliče, ki imajo tiskan glavni tekst, pa se vanje z roko vpiše dopolnilna vsebina za konkretni primer. Laybasserjevi formularji pa so v resnici to, kar se naziva že od davnih pračasov za »šimelje«. Ta izraz seveda nima nobenega stika s »konji-belci«, ampak je latinskega izvora ter pomenja »podobne primere« (similia), kakor se pravi latinski »*similis*« za »podoben«. Po Laybasser-jevih obrazcih, prav »šimeljih«, naj bi se dalo na lehak, udoben način, brez truda in skrbi, da se kaj važnega izpregleda ali napak zapiše, posneti in sestaviti druge listine o pravnih poslih enake vrste. Vidi se torej praktičen smoter zbirke za bodoče »uradovanje« njenega pisca.

Poleg obrazcev za listine o pravnih poslih pa je Laybasser sprejel v svojo zbirko nekoliko primerov pritožb, priseg in vlog na sodišče in druge urade, vse to zopet kot »šimelje«, dalje precej za njegovega časa veljajočih zakonov in zakonitih naredb. Te je prosto prepisal, dasi so bili izvirniki že tiskani. Tiskani izvodi zakonov so bili v tisti dobi pač še zelo redki. —

Vse to kaže, da se je *Laybasser* trudil, da si nabere za potrebe vsakdanjega življenja čim več gradiva, ki bi mu služilo za sestavljanje listin ali vlog. Naj pripomnimo, da leži nekako v naravi poslovanja pisarjev, da si napravljajo »šimelje«. Za cistercijsko opatijo v Kostanjevici imamo dokaz iz l. 1670., da se je uporabljal za praktično sodstvo vinogorske gosposke »*Promptuarium*«, ki po svojem bistvu popolnoma ustreza smotru zbirke »*Formularienbuch*« Ivana *Laybasser*-ja (gl. Dolenc, Zbornik znanstvenih razprav, Ljubljana, 1924, str. 22.).

II. Splošni značaj zbirke. Takoj za naslovno stranjo je zapisal *Laybasser* kot nekakšen podnaslov: »*Erstlichen Volgen die Heyrath: verzicht: Testament: vnd Vergleichs Concepten*«. Torej so bili to zanj koncepti ali osnutki za druge pogodbe iz praktičnega življenja. To opravičuje naše uvo doma izrečeno mnenje, da se je *Laybasser* bavil tudi s sestavljanjem listin za druge, morda iz prijaznosti, morda za nagrado. Saj kot uradnik stolnega kapitlja pač ni imel prilike, da bi sestavljal listine kakor ženitne pogodbe i. pod.

Vpisaval je *Laybasser* svoje stvari, kakor so mu prišle pod roko. Prvi vzorec (formular, šimelj) je ženitvovanjsko pismo z dne 20. maja 1625., takoj sledi testament z dne 29. oktobra 1639., potem pride še testament, ki ni datiran, neka poravnava itd.; mnogo pozneje je prepisanih nekoliko zadolžnic itd. To nesistematično vpisovanje bi povzročilo mnogo truda pri iskanju vzorca ali obrazca za »koncepte«, ki so bili raztreseni po vsej 130 listov (260 strani) obsegajoči zbirki. Da se tej nevshečnosti izogne, je *Laybasser* na kraju zbirke priredil poseben »*Register der hierin begriffenen Concepten*«.

Pisec zbirke očitno ni polagal velike važnosti na množino vzorcev. Največkrat je od vsake vrste listin ali vlog sprejel po dvoje. V dobi prvih deset let po 1641. letu je največ vpisov, pozneje (do leta 1665.) pa so vpisi zelo redki. Bržčas je *Laybasser* smatral zbirko glede svojih potreb za dovršeno. Vsekakor pa si je zapisoval le takšne tipične primere, ki so bili prav posebno ilustrativni za dotično vrsto pravnega posla.

V jezikovnem pogledu je treba pripomniti, da je vsa zbirka, razen treh mest, nemški pisana; en vzorec je namreč samo latinski, dva prepisa sta slovenska. Slovenščina stoji pod vplivom pisateljev iz poreformacijske dobe; pravopis je boho ričica, ki pa ni dosledno izvajana.

Naslovna stran *Laybasser*jeve zbirke formularjev (štirikrat pomanjšana)

Slog v obrazcih, ki so namenjeni uradom ali oblastvom, je času primerno navzgor devoten, tu pa tam do ogabnosti, navzdol strog; n. pr. v nekem konceptu, kjer je govora o nezakonskem sinu, je *Laybasser* prvotno zapisani, sicer stalno uporabljeni pridevek »erbar« (pošten) sam izpremenil z delno pisno korekturo v »manbar«, kar stilistično ne pomenja nič.

Krog pravnih interesentov, v katerem se je sukal pisec zbirke, je obstojal iz pripadnikov duhovništva, plemstva, uradništva in meščanstva, skoraj bi rekli patricijskega stanu, torej vseskozi t. zv. »boljših ljudi«. O pravem slovenskem življu, o slovenskem kmetu, podeželskem obrtniku, izvemo iz zbirke zelo malo; naravnost — prav za prav nič.

In vendar je *Laybasser*-jeva zbirka za pravno zgodovino Slovencev zelo pomembna. V l. 1646. je sprejel vanjo popolno besedilo zakona »*Gorskih bukev*« v slovenskem jeziku. To je eden izmed desetero doslej znanih primerov slovenskih prevodov »*Gorskih bukev*«, ki jih je izdal cesar Ferdinand I. v l. 1543. za štajerske vinogradnike v nemškem jeziku, pa so veljale tudi za slovensko

prebivalstvo. Ker je *Laybasser* v isti zbirki za- beležil tudi nemško pisane gorske bukve za »Šta- jerce« in za »Kranjce«, se dajo razbrati zlasti raz- like, ki so se sčasoma v zakonitih predpisih poja- vile. Slovenske »Gorske bukve« iz *Laybas- ser*-jeve zbirke doslej še niso bile v tisku objavljene.

Domnevati moramo, da je *Laybasser* slo- venski prevod sam napravil. Stolni kapitelj ljub- ljanski je imel namreč v okolici št. Jerneja na Do- lenjskem svoje vinograde in izvajal tudi svoje pravice kot »gorska gosposka«. Vinogradniki pa so imeli po gorskih bukvah pravico na svojih zborih ali shodih, enkrat ali dvakrat v letu, kakor je bilo to od pamtiveka uvedeno, obravnavati zadeve, ki so se tikale celokupnih pravnih osebnih in gospo- skih razmer domače vinske gorice, v polnem zboru vseh vinogradnikov dotične gorice, pa tudi izda- jati rzsodbe v manjših pravadah po svojih ljud- skih sodnikih. Ob začetku vsakega zbora ali shoda so se »gorske bukve« prečitale pred vsemi zbra- nimi vinogradniki. Kajpada se je moralo izvršiti čitanje v jeziku, ki ga je ljudstvo razumelo. To pa je bil slovenski jezik, pa noben drugi. Verjetno je, da je bil *Laybasser* pri tistih vinogorskih zborih kot zastopnik ali vsaj kot zapisnikar gorske gosposke (stolnega kapitlja) navzočen in je zatorej potreboval slovensko besedilo gorskih bukev.

Nazadnje naj ugotovimo glede pomembnosti naše zbirke še sledeče: *Laybasser* je jemal svoje »formularje« in ostalo vsebino vseskozi iz praktičnega življenja, zapisaval pa si jih je brez vsega dvoma samo, če je bil o njih prepričan, da so pravilni in pripravi za poznejše posnemanje ali za siceršnje uporablanje. To pomeni, da je mo- rala obstojati za vse, kar si je vpisal, p r a v n a v e l j a v n o s t. Znanstvenih ciljev gotovo ni imel pred očmi. V tem smislu pa nam nudi njegova zbirka sicer prav pestro, ampak tudi z a n e s - l j i v o s l i k o p r a v n i h r a z m e r v Ljubljani in na Slovenskem v dobi kraj tridesetletne voj- ne (1618—1648), zlasti še v tem pogledu, k a k š n i z a k o n i s o t e d a j v e l j a l i. Vse to pa nam služi prav dobro za primerjanje doslejšnjih pravno zgodovinskih, dosti bornih spoznanj ozna- čene dobe.

III. Vzorci listin o pravnih poslih. 1. Ženitna pisma. Na prvem mestu je prepisana ženitna pogodba, ki je bila sklenjena med »*Edlen Ge- strengen Herrn Georgen Stamberger zum Stain- bergkh*«, ki je bil c. kr. proviantni mojster, in za- konsko rojeno »*Fräulein Maria Khunstl*« dne

20. maja 1625. pred pričami, ki pa v prepisu niso navedene; tudi števila prič prepisovalec ni označil, pač pa je navedel, da so bile v izvorniku zapisane. Najprej navaja listina, da je ženin pošteno zaprosil nevesto, da sklene ž njim zakon, kar da mu je ona obljubila. Kar se tiče časnih ali gospodarskih dobrin (»*des zeitlichen entsprechend*«), prinese nevesta ženinu za doto (*Heyrathguth*) 500 dukatov v gotovem denarju, ki se računajo vsak po 80 krajcarjev. Na to doto dá ženin isto vsoto za zaženilo (*widerlegt*), razen tega obljubi nevesti jutrnjo (*freye Morgengab*) zopet v znesku 500 dukatov. Za vse te tri vsote daje ženin zavarovanje (»*versichert*«) na vsem svojem nepremičnem in premičnem blagu, kar ga že ima ali ga še pridobi. Vrh vsega tega pokloni ženin nevesti kot darilo o času naprave ženitnega pisma prostovoljno 200 dukatov. Za primer, da postane bodoča soproga vdova, imej užitek vse imovine, vendar ne sme glavne imovine (*Hauptguth*; pač nepremičnine, zemljišča) zapraviti za čas »leto dni«; po preteku te dobe pa imej ona isti užitek skupno z otroci iz tega zakona, ako pa ne bi bilo deuce, skupno z naj- bližjimi sorodniki soproga. Lahko pa se z njimi pogodi, da dobi vdovščino letnih 200 goldinarjev, dokler se vnovič ne omoži (»*den namen nicht ver- ändert*«). Posebna določba velja za premičnine, h katerim se šteje tudi srebrni nakit. Te se dele na dva dela: enega dobi preživeli soprog, drugega pa otroci; če teh ni, pa bližnji sorodniki. Od takšne delitve pa so na obeh straneh izločeni trgovski za- pisani in nezapisani dolgovi, dediščine, konji, te- lesno orožje in obleka na eni, ženska oprava z ženskim nakitom na drugi strani. Vse, kar stoji v tem ženitnem pismu, si obljubita ženin in nevesta z besedo in roko »*bey Verpindung des algemeinen Landtschaden Pundts in Crain*« pred pričami s podpisi in pečati. Tisto posebno obvezo, ki smo jo pravkar omenili, moremo tu le na kratko poja- sniti tako, da pomenja dovolitev v naprej, da se vrši izterjava obveznosti ali dolžnosti po sodni eksekuciji, ne da bi bilo treba opominjanja, tožbe ali sodbe. (Kdor se zanima za zgodovino in pomen te obveze, bodi opozorjen na našo razpravo »Pravni institut Klausel des allgemeinen Land- schadenbundes v slovenskih deželah«, Zbornik znanst. razprav, VII., 1930.) —

D r u g o ženitno pismo (list 7.), ki si ga je *Lay- basser* hotel ohraniti za vzorec, je naslovljeno »*Randloser Heyrathsbrüff*«, kar pomenja brez- krajno veljajoče pismo glede dedovanja med za- konci. Datum v prepisu se glasi »*zu Lakh*«, dne

2. februarja 1638. Podpisi iz izvorne listine niso prepisani, pač pa se iz besedila razvidi, da so listino podpisali *Georg Koroschitz, Burger vnd Handelsmann zu Lakh* in njegova soproga Marta, hči Tobije *Weinführerja*, meščana iz Škofje Loke, dalje pa še posebej »*durch Petzedl*« (prošnji listek) zaprosene priče: Kristijan *Sigersdorf zu Grosswinklern vnd Perling, Hanns Passer*, mestni sodnik kot uradni odposlanec, Matija *Papler*, član notranjega sveta v Loki; od cerkvenega sodišča Fran *Smallo* (najbrže Smole), član notranjega sveta v Kranju, Andrej Kos, c. kr. gorski sodnik za Dolenjsko in sodnik v Idriji, pa še štirje meščani (*Rathburger*) iz Loke: Jurij Habek, Ivan Standler, Urban Gasperin in Ivan Kos. Za zapisnikarja pa je bil mestni pisar Ivan Kasper. Prepis omenjene pogodbe je zelo obširen, 4 strani drobno popisane cele pole, njena vsebina pa se da na kratko povedati tako-le: Zakonca sta prišla do prepričanja, da otrok ne dobita več, pa sta prejšnje ženitno pismo razveljavila in izjavila, da postavi, kdor umre prej, preživelega za splošnega dediča vsakega, kakorkoli in kjerkoli pridobljenega imetja v polno last. Volila pa so: Če umre soprog Jurij prvi, dobe njegovi bratje in sestre vsega skupaj 1000 rensk. gold., računanih po 15 reparjev (»*pazen*«) ali 60 krajcarjev, pa še obleko, perilo, orožje. Ako pa preživi soprog soprogo Marto, dobita sestri takisto vsega skupaj 1000 fl. z vsemi oblekami in perilom, le srebrni pasovi so voljeni bratovi hčerki in sestri Urši. Volil za duševni blagor je več, za cerkve devet po 10 fl., za reveže in spital v Loki tudi po toliko. Tudi vse te določbe so sklenjene pod obvezo »*des Land-schadenpundts in Crain*« (gl. zgoraj!) Iz vsega besedila te pogodbe veje velika skrb, da bi prišlo do izpodbijanja pogodbe s strani sorodnikov; takoj po smrti njenega soproga, je rečeno, naj prevzame drugi vse, a gosposke naj na tem ničesar ne kvarijo.

Precej po prepisu te pogodbe je zapisan vzorec (»šimelj«) za t. zv., v pogodbi omenjeni »*prošnji listek*« (»*Petzedl*«). Ž njim prosi Marta *Koroschitz*, naznanivši na kratko vsebino svojega ženitnega pisma, da naj ga pridejo zgoraj navedene osebe podpisat zaradi sodne odobritve. Ta listek prosi tudi še to, da naj zaprosene osebe izposlušajo, če ne bi ostalo pri veljavnosti »*der randlosen Verschreibung*«, da dobi bolnišnica v Škofji Loki neposredno in brez ugovora od preživelega soproga 1000 gl. Ta prošnji listek je datiran v Škofji Loki dne 28. aprila 1638., datum v pogodbi pa je bil (gl. zgoraj!) 2. februarja 1638. Torej je pogodba antidatirana, a iz *Laybasser*

je ve zbirke ni razvidno, ali je sploh prišlo do resničnih podpisov.

Tretje ženitno pismo, žal, v prepisu ni datirano (list 14. v zbirki). Nevesta je bila Marija Magdalena *Schweiger*, zakonska hči Pavla in Katarine *Schweiger*, ženin pa Jurij pl. *Drame*. Začetek te pogodbe se glasi »*Zu wissen sey Jeder mäniglich, dass ...*«, kar spominja na javno razglasitev pogodbe po starem rimskem pravu, ki pa se je med Slovenci ohranila tudi med vinogradniki, ki so na svojih zborih ali shodih jemali z odobravanjem to ali ono pogodbo ali testament na znanje. Dota, ki jo prinese v našem primeru nevesta, znaša 500 gl., ženin ji obljubi zaženilo v istem znesku. Jutrnja, ki naj z njo bodoča soproga prosto razpolaga, če hoče, tudi s poslednjo voljo, znaša 600 fl. »*Donatio*«, t. j. običajno darilo ženina nevesti pri podpisu pogodbe, ni navedeno po znesku; pač pa se zaveže ženin, da ji ga izroči čimprej in da bo izdatno (»*stattlich*«). Ženin je vdovec. Prva njegova žena je bila Felicitas roj. Erber; z njo je imel hčerko Marijo Magdaleno. V korist le-te mora ženin vse premično blago od rajnke v smislu njene oporoke izločiti (*separieren*), da ne bo razprtij. Če bi umrla hčerka Marija Magdalena brez pravih dedičev, pripade njena imovina otrokom iz zakona sedajšnjih pogodbenikov; če bi pa bil Jurij pl. *Drame* tudi mrtev, dobi vse soproga Marija Magdalena razen volila 50 fl., ki pripade po oporoki umrle matere Marije Magdalene njenim bližnjim sorodnikom. Če bi umrl soprog pred drugo soprogo in pred hčerko, se razdeli njegovo imetje na tri dele: enega dobi hčerka Marija Magdalena, druga dva pa bodoča, druga soproga in njeni otroci. Ako umre bodoča soproga pred soprogom, ostane le-tá hasnovalec dote do smrti, po njegovi smrti pa zapade dota njenim bližnjim sorodnikom. Na kraju pogodbenega zapisa stoji: »*Im übrigen soll es nach dem Landtgebrauch gehalten werden*«, torej naj dopolnjuje določbe, če bi se izkazale za nejasne, običajno pravo. —

V tesni zvezi z ženitnimi pogodbami so v a b i l a n a ženitvovanjsko slavje. *Laybasser* si je napisal kar četvero obrazcev, od katerih pa veljata dva različna eni in isti poroki. Gre za vabila očeta neveste ali pa ženina, da bi počastil duhovni knez slavnost ob ženitvovanju. Ta pisma se izživljajo v najdevotnejšem slogu. Datirana so samo tri pisma: v Ljubljani 29. aprila 1643. in 1. maja 1643., v Celovcu 14. marca 1643. Vabljenec utegne biti v vseh primerih duhovni knez deželni kranjskih stanov, ki pa v prepisu ni naveden po imenu.

2. Oporoke (*Testamente*). Veliko važnost je polagal *Laybasser* na vzorce za oporoke ali poslednje volje. V »*Registru*« je označil tudi ženitno pismo, ki smo ga prikazali kot prvo zgoraj pod III. 1., za »testament«, kar pa ni, ker ni enostranski pravni posel, ampak poslednjevoljna dvostranska pogodba.

Prva prava oporočka je prepisana (list 1., stran 2.) po pravi listini, ki jo je napravil Juri *Kunstl*, župan ljubljanski dne 29. oktobra 1639., in sicer tako, da jo je sam svojeručno spisal, nato dal sestaviti v slovesni obliki pred pričami (»*solleniter verfassen lassen*«). Uvodoma toži, da je stalno bolan, potem nadaljuje, da izroča svojo dušo vzdihujoč (*seüffzendt*) Božji Usmiljenosti. Pokopan naj bo, ko umre, v svoji kapelici pri očetih Avgustincih (na prostoru nasproti Figovca: »Ajdovščina«). Očetje Avgustinci dobe dopolnilo 400 fl. k že danemu darilu 600 fl. v gotovini. Vsak mesec naj opravijo sveto mašo po ustanovnem pismu, ki naj se naredi; točno izvrševanje tega naloga pa naj nadzirajo jerob in sorodniki. Soprogi pripade po njegovi smrti vse, kar ji gre po ženitni pogodbi. Za dediče postavlja svoje otroke, vendar naj ima sin boljše pravice. On dobi polno polovico, drugo polovico pa obe hčerki. Ker pa ve, da je žena noseča, odreja tako: če bo po njegovi smrti rojeno dete moškega spola, si delita prvo polovico oba sinova, če pa ne, ostani pri tem, da dobi sin polovico, vse tri hčerke pa drugo polovico. Ako bi se pa vdova vnovič omožila in rodila otroke, pa bi zapustnikovi otroci v dobi nedoletnosti pomrli, za ta primer pa zahteva zapustnik, da podedujejo te otroke — ne otroci iz ženinega poznejšega zakona, niti ne ona — ampak otroci njegovega brata Ivana *Kunstla*, ki naj dobi na vsak način vse zapustnikovo životno obleko in platneno perilo. Za varuhe (jerobe, »*Gerhab*«) svojih otrok naproša brata Ivana in župnika Ludovika *Schönlebna*. Ta dva naj se za primerno plačilo (*gebürlich Besoldung*) zvesto zavzemata za njegove otroke. Nazadnje pravi, da je veren podanik Boga in oblastev, in prosi, naj ostane vse točno pri njegovih odredbah. Ako se bi pa ta poslednja volja ne sprejela *de iure* (po pravu) kot testament, pa naj obvelja kot volilo (*codicill*), *donatio mortis causa* ali kakorkoli drugače. Vse to izjavlja tudi »*bey verbindung des allgemeinen Landschadenpundts in Crain*«. Testament je bil podpisan od zapustnika in naprosenih prič ter opremljen s pečati.

Zadnja oporočka v zbirki (l. 70.) je napravljena po izvirniku, datiranem dne 1. avgusta 1649.

Zapustnik je bil Jurij *Syber der Landts und Hoff-rechten bestellter weispot*«. V svoji težki boleznini je naredil oporoko (»*letzten Willen*«) z dostavkom: »*wie es in rechten und Landtgebrauch am allerbeständigsten sein khan mit der Clausula Codicillaris*«. Svojo dušo izroča Bogu, telo pa upa, da pokoplje njegova vdova v Božjem imenu. Soprogi Urši roj. Verbič (*Werbitzin*), ki je bila njegova druga žena, bi hotel za vso njeno skrb in ljubezen zapustiti delež, ali ta bi bil neprimeren, ker so mali otroci iz zakona. Potrjuje ji v oporoki, da mu je prinesla 800 rensk. gl. za doto in da je imela srebrn nakit kupljen iz svojega. Kar ostane po izdatkih za pogreb in izplačilo dote, to zapušča otrokom iz prvega in drugega zakona po enakih delih, edino hčerka Neža iz prvega zakona bodi od zapuščine izključena, ker se potepa po svetu. Vzroke za to razdedinjenje poznajo sedajšnja žena in sorodniki. Pri Bogu prisega, da prva žena ni imela omembe vredne zapuščine, pa še za to se je moral hudo poganjati in je imel velike izdatke. Samo volilo 20 fl. naj dobi hčerka Neža, a s tem je popolnoma odpravljena. Drugo ženo prosi, naj odgoji otroke krščansko, oblastva pa naj ne delajo stroškov z inventuro, ker je revež. Za oskrbnika (*Curator*) otrok postavlja *Hansa Laybasserja*, ki naj napravi seznam imovine. Svojo deželno gosposko prosi, da naj se njegova poslednja volja točno izvrši, kakor je zapisana pod obvezo »*des allgemeinen Landschadenpundts in Crain*«.

3. D e d n a p o r a v n a v a. Dandanes skoraj ni zapuščine, o kateri bi se dediči navsezadnje ne sporazumeli s poravnavo, naša zbirka pa ima en sam zapis te vrste. Bržčas se poravnave za časa *Laybasserja* niso mnogokrat sklepane. V zbirko sprejeti primer pa je bil tudi posebno redek. Stali so si nasproti zakonski dediči Ivan, Žiga, Volk in Jurij *Semenitsch*, bratrance, odn. bratje po krvi, na drugi strani Ivan *Sollanitsch*, ki je bil zapustnikov nezakonski sin (»*bastardt*«). Prvi so se sklicevali na to, da jim pripada zapustnikovo posestvo, ker so kot krvni dediči nastopili dediščino »*ab intestato cum beneficio legis et inventary*«; nezakonskemu sinu zapustnika so odrekli vsako pravico, kajti po vsakem pravu da je zavržno, da ima izvenzakonski otrok dedne pravice; njemu gre samo prehrana. Deželna gosposka, pri kateri je Ivan *Sollanitsch* tožil radi dediščine iz naslova »*institutiertes Donatorium*« (narejena daritev), je nasvetovala poravnavo. Po le-fej je res ostalo pri trditvi nasprotujočih dedičev iz zakona, da je narejena daritev brez veljavnosti, ali Ivan *Sollanitsch*

je ostal na podarjenem delu posestva svojega nezakonskega očeta, vendar je moral »per expressum« (izrečno) pripoznati, da ne bo zahteval niti sam, niti po pričah še kaj od zapuščine. Obveza je bila zopet sklenjena s klavzulo »des allgemeinen Landtschadenpundts in Crain«. Datum je v prepisu izpuščen.

4. Posojilo. Med dvostranske pogodbe spadajo posojila, ki so bila v gospodarskem življenju brez dvoma zelo pogosta. O le-teh pa si je *Laybasser* zapisal samo en vzorec, ki pa je značilen. Martin Kalčič, »nach Stainpüchl gehöriger Unterthan«, priznava za sebe in za svoje dediče, da je sprejel posojilo v znesku 100 fl., računjeno po 15 reparjev ali 60 krajcarjev, od Matije Žlebnika, ki je podložnik Dragomeljki. Dolžnik zastavlja (»verpfendt und eingesetzt«) svoj travnik, ki spada h kmetiji in se imenuje »Na mlaki«. Od nje naj upnik namesto obresti dobiva ves dohodek, samo otavo si dolžnik vsako leto sam vzame. Če pa položi dolžnik v 3 letih 100 fl. v gotovini, mu mora upnik zastavljeni travnik brezpogojno vrniti. Obveza velja »auch bey verbinding des allgemeinen Landtschadenpundts in Crain«. Listina je bila napravljena v navzočnosti dolžnikove zemljiške gosposke, zastopane po Marijani pl. »Hitzingerin«, ki je pritisnila svoj pečat na listino. Datum v prepisu ni naveden. Iz listine spoznamo vsaj enega izmed načinov, kako se je vršil med podložnimi kmeti realni kredit.

Gospodarsko zanimiva je pač tabela, ki jo je *Laybasser* zapisal vprav med ženitnimi pismi in oporokami, o tem, kakšne obresti nese glavnica 100 fl. za dobo od 1 do 11 mesecev ali od 1 do 10, 15, 20 in 25 dni, če je pogojena obrestna mera po 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11 ali 12 od sto. Tu se vidi, v katerih mejah so se gibale v tistih časih obrestne obveznosti. *Laybasser* si je dotične zneske sam izračunal, pa se opravičuje, da jih je »in der Eyl gerechnet«.

IV. Vzorcji za uradne zapise in vloge. Ta del zbirke je primeroma najbornejši. Zdi se, da je

Laybasser samo mimogrede dobival vpogleda v takšne spise, pa je jemal od njih vzorce, kolikor je pač pričakoval, da bo imel kdaj priliko z njimi okoristiti se. Prikazati hočemo najprej civilno-, potem kazensko-pravne, zatem procesualne in slednjič aministrativno-pravne zadeve; seveda nikakor nečemo s tem reči, da je *Laybasser*, ki je vse raztreseno zabeleževal, sploh poznal tako stvarno razpredelitev.

1. Civilnega prava se tiče prošnja (l. 10. zbirke) na predsednika sodišča in na »caput totius nobilitatis«, s katero hoče prosilec doseči, da mu mačeha njenemu ranjkemu soprogu zastavljeno srebrno pa pozlačeno kanglico in pa s srebrom okovan muškadni oreh, 60 lotov srebra, vrne. Prosilec ji je že dolžno vsoto ponudil, ona pa je neče sprejeti. Mačehi naj se zapove, da vrne zastavo proti plačilu takoj; ako pa misli, da ni dolžna tega storiti, naj na prihodnjem uradnem dnevu (»nächste Amtsverhöre«) svoje pravice dokaže. *Laybasser* je izpustil ime prosilca, datum in mesto, kamor naj bi šla pritožba. To je bržčas zato storil, ker so nekatere zadeve gospodov in deželanov (Herrn- und Landleute) spadale pred »Landrecht« t. j. na deželno pravdo, druge pa pred »Hofrecht«, t. j. na dvorno pravdo. Pred prvo so morale priti stranke osebno, pred dvorno pa so smele poslati zastopnika. *Laybasser* si je prikrojil »šimelj« za oba primera.

Pod naslovom »Suppliciern w. ersessene Possess« je v zbirki (l. 91., 92.) zapisana — brez datuma in brez navedbe imen — sledeča prošnja: Nasprotniki prosilcev ne dajo, da bi prosilci na planini pod Stolom v gmajni »V rebri« pasli živino; celo rubežen živine izvršujejo v posameznih primerih, dasi oni, prosilci, pasejo tam živino že od davnih časov. Deželno glavarstvo naj odredi dan (»peremptorio«), na katerega morajo priti nasprotniki. Dotlej pa se naj jim zabrani vsaka rubežen ali dejanska lotitev. Prosilci se priporočajo za nepristransko rešitev zadeve.

(Dalje prihodnjič.)

KRONIKA SLOVENSKEGA MEST

LETNIK II

V LJUBLJANI, JUNIJA 1935

ŠTEV. 2

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

(Nadaljevanje.)

V pogled v zemljiškopravne razmere nam daje vzorec, ki obravnava sledečo prošnjo (l. 122.), naslovljeno na gospoda grofa in uradnega prezidenta »*einer löbl. Landschaft in Crain Herrn Verordneten*«. Prosilka se piše Marta *Feyerabend*. Ona prosi, da naj se dvorec Ribnik, ki ga je ona podedovala, pa ga je prodala Joštu baronu *Moschkonu*, ki pa je še prepisan v deželni glavni knjigi stanovskih zemljišč (*alda in Crain Haupt Gültbuch*) na Pavla Jankoviča, prepíše naravnost na njenega kupca. Nalog za to naj se izda gospodu knjigovodji, »*dero Buechhalter Hanns Karl von Saunburg*«. Ko se to izvrši, obljubi prosilka »*bey Verbindung des Landschadenpundts*« za sebe in za svoje dediče, da nikdar ne bo storila ničesar zoper to. Datum: Ljubljana, 20. avgusta 1659. Takoj na to pa se je obvezal z listino kupec baron *Moschkon*, da bo od prepisa naprej davke plačeval pristojnemu uradu (*Generall Einember Amt*) in da ne bo deželi nobenih stroškov delal.

Školastika Kozamernik (*Khosuamernikhin*) je umrla in zapustila nekoliko imovine. »*Burgermeister Richter und Rath der fürstlichen Hauptstatt Laybach*« je dne 2. julija 1639 določil z ediktom (l. 10.) »*peremptorischen Gerichtstag*« za 19. avgust 1639 na rotovžu ob 7. uri zjutraj, kjer se morajo vsi upniki, ki imajo kaj dobiti od zapustnice, bilo radi dolga, ženitnih obvez, posojil ali česar koli, osebno ali po zastopniku zglasiti in svoje zahteve prijaviti. Na koncu tega edikta je zapretilo, da se bo po došlih prijavah postopek nada-

ljeval »*mit den ferneren Nottuerfften*«, s čimer mora vsakdo računati.

Podoben edikt je bil izdan 18. avgusta 1631 (list 11.) od župana kot sodnika in svetnika v zadevi Valentina *Cirian*-a, ki je bil meščan in apotekar v Ljubljani, pa je umrl kot kridatar. Dan za priglasitev terjatev je bil določen na 10. novembra 1631 na rotovžu ob 7. uri zjutraj.

Civilnopravnega značaja v smislu tedajšnjega prava je bila še v zbirko sprejeta (l. 80.) prošnja (*Supplierung*), ne da bi bila datirana. Neki v prepisu neimenovani patrimonialni gospod se pritožuje zoper Rudolfa barona *Paradeiser*-ja, da je 2. maja (letnica izpuščena) zaprl njegovega podložnika Jerneja Zupančiča iz Rožeka, ga vrgel v keho in brez vednosti krvnega sodnika (*Pannrichter*) dal nekolikokrat mučiti, dasi je bil prosilec mnogo več ko leto dni v pravilni posesti omejenega podložnika. *Paradeiser* da je obsodil Jerneja Zupančiča na 100 kron globe radi prešuštva in ga namerava držati v ječi, dokler kazni ne plača. Tudi mu je vinograd »zakrižal« (t. j. zabranil vstop v vinograd pod posebno kaznijo; gornik postavi pri vhodu v vinograd drog s prekrižanima snopoma ali deščicama). Radi mučenja brez posredovanja krvnega sodnika, pravi prosilec, bo morala »*Kaiserliche Landfürstliche Hochheit*« potrebno ukreniti, toda *Paradeiser*-ju naj se ukaže, da vrne prosilčevega podložnika takoj nazaj. Zastran pristojbin, ki se plačujejo *pro prima instantia*, ne bo nobenih težav ali nepravil.

2. Iz področja kazenskega prava je *Laybasser* sprejel v svojo zbirko nekoliko primerov, ki so pa precej vsakdanjega značaja.

Tožba (*clag*) radi obrekljivega govorjenja (l. 101.) je pravcati »šimelj« (brez datuma, brez imen). Tu zahteva ovaditelj, ki se ponša na dolgo in široko, kako častno je dosihmal živel, da naj se nasprotnik, ki ga je grdo razžalil, pokliče na »peremptorični« rok, kjer naj prekliče mnoge svoje žalitve (*recantando*). Značilno je, da razžaljenec ne navaja žaljivk, češ, le-te, bo naznanil, če bo treba, *in contradictorio*, torej če pride do prerekanja od nasprotne strani, da je sploh kaj žaljivega govoril.

Prošnja radi storjene sile (l. 92.) je takisto pravi »šimelj«, brez datuma in imen. V tej je govora o neki »*Paachstube*«, ki jo je nasprotnik z najetim delavcem iz Krakovega, podložnikom nemške viteške Komende, izvršil na ta način, da je najprej snop slame izruval, potem pa vse podrl. Tista *Pachstube* (morda uta s pečjo) je bila postavljena z dovoljenjem Komende in je bila leto in dan v mirni posesti prosilca. Škoda je cenjena na 1000 gl. Nasprotnik naj se v običajnem roku 14 dni (*Landtsgebräuchig termin*) pozove radi poravnave, sicer naj se postopa zoper njega, kakor je predpisano zbog izvršenega nasilja.

Tretji primer, ki ga navajamo, je pritožba župana, sodnika in svetovalca ljubljanskega (ime ni napisano) v imenu mestnega sodišča zoper Ivana Ludovika pl. *Lebenstain-a*, nemškega viteza in komturja v Ljubljani. Slednje navedeni je dal zapreti vdovo Marijo *Raisinger*, ker je zagrešila krvosramen zločin z najbližjim sorodnikom svojega umrlega moža, na to pa svoje mrtvo rojeno dete dala zakopati, vse to »*in der Teutschen Gassen*«. Mestno sodišče se pritožuje pri »rinskem cesarju« in prosi, da naj se komturju zabrani sojenje te osebe. Podobna pritožba je bila vložena že l. 1637. Sedaj se ponovno prosi, — da ne pride Kazen Božja, če bi ostalo takšno zločinstvo nekaznovano! — naj se podeli mestnemu sodišču milostno polnomočje (*allergnädigste Plenipotenz*), v tem smislu, da pride do sojenja po mestnem sodniku, ki mu vsekakor pripada glede škodljivih in nemoralnih ljudi (*schädliche und unzüchtige Leuth*).

V ozki zvezi s prejšnjim stoji naslednji primer, ki vsebuje zopet prošnjo na »rinskega cesarja«, naj odredi, da bo komtur pl. *Lebenstain* izročil Andreja *Raisinger-ja*, ki ga drži že dva meseca v zaporu, mestnemu sodniku. V prošnji se na-

migava, da je komtur zločinca »perdoniral«, t. j. da mu je življenje milostno podaril, toda to pravico da ima le cesar sam. Sodstvo v krvnih zadevah pripada po privilegijih Maksimiljana, Friderika in Ferdinanda in njihovih naslednikov po vsebini potrjenih diplomov v mestu glede vsakega ubijalca ali zločinca mestnemu sodišču. V tem pogledu ni izvzet noben gospod niti deželan. Razen tega pa je po pogodbi z dne 9. marca 1615. l. nemški viteški red zavezan, da mora zločinca, kakor je bilo to od pradavnih časov običajno, tri dni po zajetju izročiti pred vrati poslopja nemškega viteškega reda ljubljanskemu mestnemu sodišču. V tem danem primeru pa se izročitev že dva meseca zavlačuje — radi podaljšanja življenja!

3. Med vzorce, ki se tičejo procesualnega prava, spadajo zlasti zapisi pričinih izpovedb. Za zaslišavanje prič, zlasti izven Ljubljane, sta bila nastavljena dva stalna komisarja, eden za Dolenjsko, drugi za Gorenjsko. Odlične osebe pa so dobivale lahko nalog, da oddajo svojo izpovedbo pismeno. Tako je dobil 31. decembra 1641 neki duhovnik (*Laybasser* je ime izpustil) nalog, da pošlje svojo pismeno izjavo kot priča v procesu, ki je nastal med deželnim glavarjem in Jurijem *Skarlichio*, apostolskim stolnim proštom in župnikom v Kamniku in nekim duhovnikom (imena ni) radi resignacije na beneficij *sciti Joannis Babbistae* v Kamniku. Na vprašanja odgovarja pismeno, sklicujoč se na svojo čast kot plemenitaš, pa tudi na svojo vest in poštenje, da je v aprilu 1640 v škofijskem poslopju srečal dotičnega duhovnika in da mu je le-ta, kot njegov prijatelj, povedal, da je z vikarsko službo pri sv. Petru zelo zadovoljen, a beneficiju v Kamniku, užitku hiše, vrta in nekaj še mlina, se je odrekel. To je priči resnično znano in na to, če treba, priseže.

O enakem nalogu je govora (l. 79.) v nekem drugem primeru, kjer pa za vsebino zaslišbe ne izvemo. Za *Laybasser-ja* je bil ta vzorec z drugega vidika zajemljiv: V prepisu po imenu ne navedena oseba je dobila preko deželnega upravitelja (*Landesverwalter*) poziv, da odgovori na dana ji vprašanja. Pozvana oseba pa se protivi temu pozivu; češ da temelji na zmoti. Kajti poziv se je izvršil samo z navadnim vabilom (*gewoentliches Compasschreiben*) in izjava, naj bi se oddala pred stanovskim odborom (*Verordneten Stell*), toda pozvanec spada pod deželno glavarstvo. Očividno je bila ta oseba gosposkega stanu ali deželan. Navzlic temu in brez prejudica pa hoče vendar odgovoriti na dokazna vprašanja — tu pa *Lay-*

basser-je v prepis neha; zabeležiti si je pač hotel samo toliko, kolikor se je tikalo kompetentnega sokoba.

Besedilo zaprisežene izpovedbe si je *Laybasser* vpisal večkrat (l. 116, 117); prvič v obliki prisege za zagotovilo (*Aydt für geuarde*), s katero na poziv ograjnega sodišča (*Landschranne*) zagotavlja, da za dokaz nima živega človeka, niti nobene listine na razpolago, ampak svojo čisto prisežno izpovedbo; drugič v obliki prisege na ovadbo (*auf den Anzaig*), tretjič pa je šlo za tri primere zaprisege na prejšnjo pismeno izjavo. Vsebina ni določljiva, ker je *Laybasser* imena in celo predmet tožbe izločil. Zajemljiv pa je poseben zapis »*mainaidt des falschen Schwurs*«, v katerem se razlagajo na dolgo in široko posledice krive prisege. Tu se uvodoma navaja, da pomenijo trije odprto povzdignjeni prsti sv. Trojico, četrti prst v pesti pa pomenja dušo, peti pa telo, a to se mora ceniti manj kot duša. Ni da bi navajali vsebino peterih odstavkov tega pouka; saj se strinja po večini z današnjimi ustreznimi razlagami. Pač pa naj navedemo, da obstoji na l. 128. slovenski tekst glede pouka o posledicah krive prisege, ki pa ni popoln. Na l. 127. ne stoji še ničesar o tem predmetu, na naslednji pa začne *ex abrupto* in brez nadpisa sledeče besedilo:

»tega nekuli konza ni, temuzh ueden teh fob scripanie jenu jezusti. Sa to bodete vfe nauashe Vboge dufsize pomiflili vřak tri perste gori vfignili Jenu fa mano taku gouorili:

Jest N. perfefsem per tem Iemeny Gospudi Bogu Ienu te Suede troize, de iest otzhem to pravo Bofhio refniza kar ie meni uedezhe, Ienu bodem fanie vprafhan pouedati Jenu kar ie meni neuedezhe famolzati, in fa obeno mitto, daru, souraufstva ali fa lubefni vola, kokar meni Bog pomagaj na moj pofledni dan, kadar fe bode moia dufha od tega telefа lozhila, Amen.«

Laybasser je sprejel v svojo zbirko en primer »Commissarien - Relation« (l. 128). Na Vipavskem je zaslišaval komisar deželnega upravitelja priče v zadevi Luke Rešetnika zoper Franca grofa *Lanthieri*-ja, ker mu je na gori (*an der Alben*) vzel zemljišče. Andrej Črmol je bila ena izmed na pečat poklicanih prič, a prišli sta dve osebi istega imena. Katera je bila prava, tega komisar ni hotel sam presoјati. Zaslišal je obe in predložil o tem poročilo iz Zaloga na Vipavskem dne 14. novembra 1641. Uvod za zapisnik si je *Laybasser* prepisal, vsebine izpovedbe pa ne.

Pri kraju zbirke (l. 127.) stoji še napis o potrdilu »cesarja Leopolda«, da je bila pritožba (*Dingnuss*), ki je tekla v pravdi med grofico *Beatrico* vdovo *Thurn* kot tožiteljico in apelantinjо in drjem. Ivanom Antonom *Khunstl*-om kot kuratorjem grofa Ivana Ambroža *Thurn*-a, pri deželnem glavarstvu rešena. Datum: *Graz*, 10. nov. 1660.

4. Za vzorec iz administrativnega pravnega območja smatramo predvsem ubožno spričevalo (*Testimonium paupertatis*), ki je napisano v latinskem jeziku (l. 120). Napravil ga je dne 10. junija 1644. ljubljanski duhovnik Jakob Stopar za dve osebi, ki sta se hoteli poročiti, pa sta morali prositi za dispenzo, ker sta bili v svaštvu četrte stopnje. Podpis in pečat imenovane duhovnika naj jamči, da se preživljata samo z delom svojih rok.

Dalje si je zabeležil *Laybasser* troje prošenj na deželnega glavarja (l. 100, 101), ki se tičejo obračunov glede pravn ali davkov. Zajemljiva je zlasti druga prošnja. Dedič je bil poslal prosilcu obračun, ki se mu pa ne zdi pravilen, zato se hoče pritožiti pri »deželni pravdi«. Ker se pa opira dedičeva zahteva na obvezo iz »*Landschadenbundta*« in se dolžniki brez zaslišanja ne obsoјajo, naj deželni glavar dovoli in odredi rok za zaslišanje radi razložitve krivice, dotlej pa naj se eksekucija ustavi. Pripomniti treba, da je bila v različnih deželah različna zakonodaja v tem pogledu, ali se sme voditi eksekucija kar brez predhodnega zaslišanja dolžnika ali ne. Kranjski predpisi so bili n. pr. strožji ko koroški.

Slednjič čitamo v naši zbirki dvoje prošnjá za nobilitacijo (l. 123, 127). V prvi navaja prosilec, da se je njegov oče bojeval zoper Turke, on sam da je 20 let služabnik dežele in vojvodine Kranjske. Drugi prosilec se sklicuje na to, da je 20 let zvesto služil pri uradu za katedralne dohodke v Ljubljani in da je 54 let star. Oba prosita za sprejem med plemenite osebe, za grb, predikat, za pravico pečatenja z rdečim voskom itd. Drugi prosilec prosi tudi, da se mu dovoli nakup do 20.000 fl. vrednega posestva, ki naj se vpiše v deželno desko, to pa tako, da zanj ne velja pravo prvenstva pri nakupu (*Einstandrecht*). Zanj in za njegove dediče naj velja tudi »*salva guardia*« in osvoboditev od vojaškega ukvartiravanja.

IV. **Pravni predpisi.** Največji del zbirke zavzemajo po obsegu predpisi pravne vsebine. Tu se *Laybasser* ni držal nobenega reda. Prepisaval je — brez načrta, brez sistema — pač, kakor mu je ta ali ona knjiga ali rokopis prišel v roke.

Mnogo pravnih predpisov si je prepisal prav gotovo iz tiskanih predlog, čeprav jih menda nikoli ni potreboval. Zdi se, da ga je izpodbadala k temu želja po pravni izobrazbi ali vsaj po tem, da bi mogel — morda svojim gospodarjem v stolnem kapitlju — postreči s svojo zbirko. V naslednjem bomo navajali naslove prepisanih del, izvajali pa o njih le toliko in čisto na kratko, kolikor sme na splošno zanimanje računati.

1. Najvažnejši se nam zdi prepis, ki ga je *Laybasser* oskrbel v zbirki na l. 16 do 30 pod naslovom »*Von Testamenten*«; v registru pa ga je imenoval »*Ein Tractat von denen Testamenten, Legitima vnd dergleichen vnd welche zu testieren nit mōchtig. Item welcher gestalt die Erbschaften auf die gesipten fallen*«. Odkod je ta traktat prepisal, nam ni moči dognati. Urejen je po poglavjih, ki gredo od 1. do 21. (*Von den Widerfallen*); s tem pa še ni delo zaključeno. Izvirnik je šel bržčas še dalje.

Za naše kraje o času tridesetletne vojne še ni bilo pisanega zakona o dednem nasledstvu izven rimskega prava. Veljalo je pravo po starih običajih. Zakoniti red o dednem nasledstvu brez poslednje volje je izšel še le skoraj 100 let pozneje (pod Karlom VI., najprej za Nižjo Avstrijo dne 28. maja 1720.). Obstojali so pač predpisi o varuštvi, ki so pa bili na novo kodificirani še le v drugi polovici 17. stoletja. *Laybasser*-jev traktat odkriva torej tako običajno pravo za dedna nasledstva, toda le za osebe, ki so spadale pod stanovsko sodišče.

V resnici so pravila, ki jih je *Laybasser* zapisal v zbirko, tako važna, da bi zaslužila posebno razpravo. Pridržujoč si jo za drugo priliko, naj navedemo tu samo nekatere osnovne poteze: Pismena poslednja volja je morala biti samo lastnoročno spisana, od zapustnika podpisana in s pečatno škatlico ali pečatom opremljena; prič za veljavnost take oporoke ni bilo treba. Če je dal zapustnik oporoko po drugi osebi spisati, treba, da obvelja, da jo sam opremi s pečatno škatlico ali svojim pečatom, in da doda ena priča pečatno škatlico ali da pritisneta dve priči svoj pečat. Če zapustnik ne da svoje pečatne škatlice ali pa pečata, morata za veljavnost dodati dve priči svojo pečatno škatlico ali pritisniti svoj pečat. Oporoko, ki je zapustnik niti sam ni spisal, niti je ni opremil s pečatom, morata dve naprošeni priči podpisati in opremiti s pečatom ali pečatno škatlico; potrebno pa je, da zapustnik izjavi osebno pred tema pričama, da je to njegova poslednja volja. Za

ustmeno oporoko treba zaprositi dve ali več prič, ki morajo vsebino sporočiti deželnemu maršalu; vsebina se prepiše in priče jo s prisego potrde za pravilno. Ženske ne morejo biti oporočne priče, moški izpod 14 let niso dorasle (*unfochtbar* = *ohne Vogt*, advokat, jerob). Pripomnjeno pa je, da se za primer, da ni nobena oporočna priča 14. leta dovršila, oporoka vendar le ne sme zavreči; doba 14 let je za doraslost (*Vogtbarkeit*), pravi traktat, dovoljna »*vnd nit wie etliche vermeinen auff 18 Jar geraicht*«. Pač pa velja po deželnem običajnem pravu, da postane v pogledu sposobnosti za napravo oporoke vsaka oseba šele z 18. leti dorasla. Samo če je kakšna oseba stopila v zakon, postane takoj dorasla, čeprav se spolna združitev v zakonu še ni izvršila. Dolžni ali nujni delež (*legitima*) morajo starši otrokom zapustiti. Znaša pa ta delež različno: če je štiri ali manj otrok, tretjino zapuščine; če je pet ali več otrok pa polovico. Pravica, zahtevati dolžni delež zastara v 30 letih; poslednja volja, ki se ne spominja otrok z dolžnim deležem, se lahko izpodbija. Bratje in sestre nimajo pravice do dolžnega deleža; vendar smejo bratje ali sestre poslednjo voljo izpodbijati, če je zapustnik ali zapustnica namesto brata ali sestre postavil za dediča tujo zloglasno ali nespodobno osebo.

Oporoka naj se odpre ali proglasi na trideseti dan po zapustnikovi smrti, nakar se vsebina zapiše v deželnostanovsko spominsko knjigo. Temu zapisu sledi zaznamek, kako se dediščina po običajnem pravu razdeli med sorodnike. (Tu stoji v *Laybasser*-jevem traktatu, da gre za običajno pravo vojvodine Avstrije izpod Aniže, kar kaže, da izvirnik ni bil za Kranjsko namenjen. In vendar *Laybasser* tega ni nikjer razen na tem mestu, ki smo se ga baš doteknili, označil.) Sinovi ali hčerke dobe po očetu ali materi enake deleže. Na vnuke pade delež prej umrlega sina ali hčerke. Isto načelo se navaja v pogledu pravnukov. Glede hčerk, ki so se omožile in prišle iz rodbinskega kroga, velja za meščane in kmete, da dedujejo enako kot sinovi, za plemenitnike pa je stvar drugačna: če se je hči ob poroki odrekla nadaljnji dediščini, pri razdelitvi zapuščine staršev ne pride več v poštev. Pa tudi glede neporočenih hčerá, ki se niso odselile, niti niso dale odpovedi, velja, da iz očetove zapuščine ne dobe ničesar, pač pa jih morajo bratje vzdrževati iz očetove dediščine. Nadalje se predpisujejo še pravila za razne druge kombinacije, ki nastanejo, če umro predniki in tekmujejo sorodniki mlajše in starejše generacije. Tudi za primer, da dedičev ni, so ustanovljeni

predpisi: Lastna, nepodložna zemljišča zapadejo deželnemu knezu, podložna pritegne nase zemljiški gospod. Prav zajemljivo je razlaganje o dvojni vrsti fevdov, viteških in ženskih. Vendar opustimo ta izvajanja, ker po našem mnenju to razlikovanje za slovenske pokrajine nikdar ni veljalo.

2. Za civilne pravde je bila velikega pomena uredba o uvedbi revizije in vpostavitve v prejšnji stan. Izdal jo je cesar Ferdinand II. v Regensburgu dne 6. januarja 1623. *Laybasser* je to uredbo (na listih 109 do 113) od besede do besede prepisal. Ta uredba, »mandat« nazvana, govori najprej o dobroti popresoje spisov (*beneficio revisionis actorum*). Kjer ni več nobene redne poti za pritožbo, ima prizadeta stranka pravico »pritožiti se s prošnjo« (*per supplicationem beschweren*). Ta pritožba se sme vložiti najdlje v 6 mesecih, toda kdor se pritoži, mora pri cesarjevem kancelarju založiti kavcijo, ki jo dobi nazaj, če pritožba obvelja. V nasprotnem primeru pa mu zapade. Pritožbni spis se mora v 3 mesecih nasprotni stranki sporočiti. Če se je medtem pričela že izvršba, se lahko odgodi (*suspendiert*), toda le proti kavciji. Drugi pravni institut, ki se na novo uvaja, je *restitutio in integrum*, vpostavitve v prejšnji stan. Taka prošnja je dovoljena samo v času pol leta po izidu odloka; o njej mora vlada v 3 mesecih ugodno poročilo podati. Dotlej se odlok ne izvrši, če deželni glavar ali upravitelj, od katerega je bilo poročilo zahtevano, tako sklene, vendar mora ob sklepanju pritegniti dva ali tri deželane kot asesorje. Kdor je pravi zamudnik (*verus contumax*), ta ne sme dobiti omenjene vpostavitve. Kdor opira svojo prošnjo na dokaze, ki so na novo na dan prišli, jih mora takoj priložiti prošnji, obenem pa priseči, da jih je našel še le po končani pravdi. Izključena je (med drugim) prošnja za vpostavitve zbog slabega zastopstva s strani strankinega prokuratorja, pooblaščenca ali varuha. Cesar si je pridržal pravico, da tolmači to naredbo sam, ako bi prišlo do dvojbe.

3. Čisto na kratko bomo opravili prepis za Kranjsko, Slovensko krajino, Metliko, Istro in Kras veljajočega reda za deželna sodišča (l. 81. do 91. zbirke), ki ga je izdal rimski kralj Ferdinand na Dunaju dne 16. februarja 1535. Kranjska je imela svojo »Malefizordnung« cesarja Maksa I. z dne 20. avgusta 1514, ki je bila že tiskana v knjigi ljubljanskih privilegijev l. 1855. po izvirniku, od *Laybasser*-ja a prepisana *Landgericht-*

ordnung je bila pa že na Dunaju tiskana. Iz nje naj navedemo za slovensko pravno zgodovino zelo važno določbo (l. 81.), ki dopušča slovenskemu kmetu posebno kazensko pravosodstvo (pač po »kvaternih« in »vinogorskih sodnikih«, ki se pa ne omenjajo) za male stvari kot razžaljenja, tatvinitice, poškodbe brez krvi (*»Drukhen Straichen«*), zaušnice, izpuljenje las, češ, take stvari ne zaslužijo, da bi prišle pred deželsko sodišče.

V tej zvezi pa moramo navesti, da je *Laybasser* v svojo zbirko sprejel (l. 105., 106.) še *»Ordnung Schopf und Geschier sambt dem Pannrichter in Crain betreffend«*. Tu gre za instrukcijo, predhodnico instrukcij za krvne sodnike na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, ki so izšle veliko pozneje: za Štajersko dne 22. maja 1726 v Gradcu, za Kranjsko 16. julija 1767 v Ljubljani, za Koroško pa dne 8. novembra 1774 v Celovcu. *Laybasser*-je v prepis, žal, ni datiran, pač pa podpisan z imenom: *Georg Hoffer zu Hefflein vnd Hassbergh, Vizedomb in Crain*. Izdana je bila instrukcija seveda že za časa življenja *Laybasser*-ja ali pa še prej, kar le kaže, da se je izkazala potreba za izdajo takšne instrukcije za krvne sodnike (*Pannrichter*), ki so hodili po deželi soditi težke zločince in zločinke, med njimi »čarovnice«, že vsaj 100 let prej, ko je vlada sklenila zgoraj citirane tri instrukcije. Prepis v zbirki odreja, da se mora krvni sodnik šteti za gosposko in da se mu mora izkazovati primerno spoštovanje; dalje, da mora vsako oblastvo ali gosposka v mestih, trgih in deželsko sodišče ljudi, ki bi sramotili krvnega sodnika ali njegove pomočnike, strogo kaznovati in zapreti. Krvnim sodnikom pa zabičuje odredba, da ne smejo pijančevati preko polnoči, pa tudi ne več računati za opravljene posle nego jim je dovoljeno. Tarifa je navedena in naj jo navedemo: Za razčetrtenje, navijanje na kolo, ustreljenje, sežganje ali obglavljenje se plača po 2 fl., za sežganje samomorilca, za utopljenje po 1 fl., za izbičanje, odrezanje nosa ali ušesa, izkapanje očes, mučenje ali natezanje (*»rekchen«*) po 50 kr. Tu naj pripomnimo, da so ti-le krvniški posli še zelo maloštevilno naštetih, kajti nižjeavstrijska *»Fraymannstax«* iz l. 1773. je navajala 95 raznih postavk, med njimi največ takih, da se moramo le zgražati, kaj je bilo pred poldrugim stoletjem še dovoljeno. Še dalje pa hočemo pripomniti, da so bili krvni sodniki kot taki pri slovenskem ljudstvu tako malo poznani in upoštevani, da jih je slovenska narodna pesem kratkomalo istovetila s krvniki ali »frajmani«, dasi so bili seveda sodniki,

ki so sodili, kar so nato krvniki kot njihovi pomočniki izvrševali.

V književnosti (*Högel, Geschichte des oesterr. Strafrechts*, I, str. 35) se je zastopalo mnenje, da je veljala za Kranjsko pozneje štajerska »*Peinliche Gerichtsordnung*« iz l. 1574., ki je bila že l. 1575. v Augsburgu v drugi poboljšani izdaji tiskana. To pa ne more biti pravilno, kajti *Laybasser* je sprejel v svojo zbirko še po l. 1641. zgoraj navedeni red iz l. 1525. Če bi takrat ne bil več v veljavi, bi si ga gotovo ne bil prepisal v zbirko.

4. Ob patrimonialnem ustrojstvu gospodarskega življenja na deželi je imela velik pomen desetina. *Laybasser* si je v zbirki (l. 34.) ohranil prepis: »*Zechend Ordnung In Steyer vnd Crain*« cesarja Ferdinanda, izdano na Dunaju dne 5. junija 1551. Ta je določala, da naj se žitna desetina oddaja z njive ali skednja, v dobrem stanju seveda, v 24 urah. Isto tako je v zbirki (l. 102.) ohranjen prepis od »*Zechendt Ordnung so im 1573 Jahre ausgegangen vnd publicirt worden*« od vojvode Karla v Gradcu z dne 17. marca 1573, ki se giblje v istem okviru kakor prej navedena.

V tem poglavju naj omenimo *Laybasser* je v e zaznamke glede pravde, ki je imela za predmet izjavo Fabiana Salovca in Fabiana Valterja, da ne bosta več dajala žitne desetine. Prej sta jo dajala, po kmetskem uporu — mišljen more biti le oni iz l. 1515. — pa sta senčurski župnik in njegov vikar na prižnici v cerkvi govorila o desetini; odtlej pa se branita dajati desetino. Deželni glavar Jakob *Lamberg* je zaslišal prizadete osebe ter je dal tudi prebrati njihove »*Zeugbrefe*«. Izkazalo se je, da se daje desetina ne samo od žita, ampak tudi od čebelnih panjev, jagnjet, kozličkov in prešičkov. Zato se je izdal odlok, da ima vsakdo, ki je v posesti pismenega prisojila desetine (t. j. »*Zeugbrieff*«), pravico desetino zahtevati in jemati, vsak deželan pa mora upravičence ščititi. Datiran je ta odlok: Ljubljana, pondeljek po sv. Vidu 1529. leta. Ta desetinski odlok je opremil *Lamberg*, kakor je v prepisu navedeno, s privešenim pečatom (torej v škatlici).

5. Finančne težave so bile v začetku tridesetletne vojne zelo velike. Država si je pomagala med drugim tudi tako, da je prekovala novce boljše kakovosti v manj vreden novc. To je bila stara oblika »inflacije«, posledica pa je bila, da je bilo

treba urediti pravne razmere med strankami, ki so zaradi zmanjšanja denarne vrednosti nastale. V *Laybasser*-jevi zbirki dobimo dvoje prepisov naredb, ki se tičeta posledic devalvacije kovanega denarja. Prvi prepis (l. 104.) je naslovljen: »*Khay. General wegen Callierung der Münz*«; izdal je to naredbo (patent) Ferdinand II. (1619 do 1637). V njej se sklicuje na to, da je že 22. junija 1624 izdal povelje, naj se upniki in dolžniki zbog poslabšanja valute sami med seboj v 6 mesecih pobotajo ali pa naj gredo v tem času pred sodišče, da reši njihove spore. Ta šestmesečna doba je torej pomenila nekak »moratorij«. Ker pa se je pokazalo, koliko drugih neprilik je navzlic temu še nastalo, določa Ferdinand II. vnovič dobo 6 mesecev, v kateri naj se pritožbe pred sodiščem rešijo. Kdor bi to pot ne hotel iti pred sodišče ali ne navedel tehtnih razlogov, zakaj noče izpolniti svojih dolžnosti, ta bo kaznovan in vse ostani pri tem, kakor je bilo pogojeno. Ta generalni patent je bil izdan 21. maja 1625. v Gradcu. Že prej — na l. 31. — pa si je *Laybasser* prepisal razglas, ki sta ga izdala Gašpar *Wabekh*, obojnega prava doktor, stolni prošt, predsednik stanovskega odbora, in Oktavio *Panizoll*, vicedom, dne 31. maja 1625 v zadevi plačil in zadostitev pravnih obvez spričo zadnje izpremembe kovanega denarja. Tu v razglasu se navajajo smernice, kako naj se spori rešujejo, če se stranke ne morejo ali ne marajo same poravnati. Devetero različnih primerov je obravnavanih. Vobče moramo reči, da ustrezajo ta pravila tudi danes priznanim zahtevam upoštevanja vere in poštenja. Ne moremo predočiti celokupne slike tedajšnjih valutarnih razmer. Le dve tri naj rečemo, da podkrepimo izraženo mnenje: Kdor v pričakovanju devalvacije denarja ni poravnal svoje obveznosti, ta mora plačati po notranji vrednosti denarja v času resničnega plačila dolga. Če pa je dolžnik ponudil plačilo o pravem času v isti vrednosti, kot jo je sprejel v času sklepa pogodbe, pa upnik ni hotel plačila sprejeti, mu izprememba denarja (*mutatio monetae*) ne sme hasniti. Zlasti trdo so določbe prijemale oderuhe. Vse to naj velja za stranke same, pa tudi za vse sodne instance. Vobče se priporoča primernost in pravičnost —: *ex aequo et bono secundum conscientiam legibus informatam*.

(Dalje prihodnjič.)

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

(Nadaljevanje.)

6. Gospodarska kriza konec tridesetletne vojne (1618—1648) je uničila davčno plačilno možnost ljudstva in silila državo, da se je posluževala posebnih ukrepov, da iztisne kolikor mogoče iz ljudstva. Dne 21. marca 1644. so izdali deželni glavar Henrik baron *Paradeiser*, vicedom Orfej grof *Strassoldo* in pa odborniki stanovske oblasti »patent« na duhovniške, svetne plemenitnike, meščane in vse druge prebivalce, ki so pri deželnem dohodninskem uradu in knjigovodstvu zamudili poravnati zastanke glede redne in izredne vojne pomoči, ki je bila že l. 1633. zaukazana. Prej je veljalo, da plačajo zamudniki 30 fl. »*Straffgeld*«, odtlej naj se pribije dolgovanim zneskom 10 odstotkov. Tistim, ki nič ne plačajo, naj deželna oblast posestva ceni in na dražbi proda. Namesto strogosti je sicer treba izkazovati milost, ali tako kot doslej ne gre več naprej. Vsak dan so večji zastanki. Zato je deželni stanovski zbor na zadnjem sestanku sklenil, da se dá dolžnikom rok za izračunanje dolžnih vsot. Toda poudarja se, da se morajo vsi zastanki kateregakoli svetnega ali duhovniškega, meščanskega ali kmetskega zemljišča, pa naj so nastali od rednih ali izrednih, starih ali novih naložkov od glave (*Kopfmass*), na obrestih ali »imovinskem goldinarju« (*Vermögensgulden*) ali na davkih zastran zavarovanja granice itd. itd., poravnati med veliko nočjo in binkoštmí, to pa prav gotovo, ker bi sicer sledila eksekucija brez prejšnjega opominjanja radi vseh zastankov s 30 odstotnim pribitkom. Eksekucija se izvrši naravnost po zaprišeženem rentnem mojstru ali pa na ta način, da se izroči zemljišče poljubno tej ali oni osebi na 3 leta v zakup ali pa se ji proda. Vse to naj duhovščina 3 krat zaporedoma oznani s prižnice.

7. Nadaljnji predmet gospodarskega značaja v *Laybasser*-jevi zbirki (l. 42.—70.) je zapis, najobsežnejši izmed vseh, ki se tiče od nadvojvode Karla na novo izdane »*Perghrechtsordnung über all Eisen Perkggh und Hammerwerch des Fürsten-*

thumbs Crain vnd fürstlichen Graffschafft Görz«. Datum: Gradec, dne 23. febr. 1575. Tu pa navaja že *Laybasser* sam, da je bila v tisku izdana v Ljubljani po Ivanu *Manuelu* v l. 1577. Spričo dejstva, da jo je vendar dobesedno v svojo zbirko prepisal, dasi obsega 56 strani v rokopisu, moremo le domnevati, da je tiskana izdaja po 60—70 letih postala velika redkost. — Neko posebnost navedenega dela zazremo v tem, da je takoj za uvodom napisan register, in sicer z navedbo kratke vsebine vseh členov. Od teh naj omenimo: V čl. 14. je zapovedano, da se morajo vsi kupi in pogodbe pri sodišču vpisati; v čl. 17. je urejeno, kako se vrste šihte in prazniki; čl. 19. govori o razprtijah (*Zwitrachtigen Ausprachen*); čl. 28., kako naj se postopa, če bije na rudarja sum obrekovanja ali žalitve; čl. 29. in 30. določata, kaj velja, če rudarski zaposlenec umre in kako se njegovi deci postavi varuh (*»vergerhabt werden«*) itd. Tudi obrazci za zaprisego sodnega pisarja, sluge, čuvarjev, stražnikov, pa še navadnih delavcev so v zakonu v polnem besedilu navedeni, ampak samo v nemškem jeziku.

8. Izredno važno za gospodarsko zgodovino slovenskega ozemlja pa je, da je *Laybasser* v svojo zbirko sprejel troje zapisov t. zv. »*Gorske bukve*«. Po desetletni borbi z dunajsko vlado so štajerski deželni stanovi dosegli, da je Ferdinand I. dne 9. februarja 1543. izdal »*Perchrechts Buechel*« — »*Gorske bukve*«. Prvi prevod na slovenski jezik, ki nam je znan, je oskrbel Andrej Recelj (Rezl), župnik na Raki, l. 1582. Gorske bukve so bile izdane za štajersko, ali po odredbi nekega ročina (*Landhandfeste*) cesarja Friderika IV. (1440—1492) so veljale, kakor sploh vsi drugi zakoniti predpisi za štajersko, tudi še za Kranjsko, ako le-tá dežela ne bi imela svojih lastnih predpisov. Da je nastala nujna potreba, sestaviti posebne gorske bukve za Kranjsko z vsemi priklopljenimi pokrajinami, je prav verjetno. V *Laybasser*-jevi zbirki najdemo resda na l. 93.—98. zapis

»Berathschlagte Pergrechtsordnung zu Crain vnd der Windischen Marckh, Ysstereich vnd Kharst etc.« z letnico 1595., toda brez zaznamka dneva in meseca in oblasti, kdo jo je izdal. Ta z a p i s je edini doslej znani, celotni zapis predelanih, za kranjske razmere prirejanih gorskih bukev. Le neki foliant iz Joaneja v Gradcu ima zapisanih prvih 26 členov gorskih bukev, ki se ujemajo z našim zapisom v *Laybasser*-jevi zbirki. Nekateri zgodovinarji (Vrhovec, Gruden) so mislili, da je prišlo res do uzakonitve posebne Kranjske izdaje gorskih bukev, ali za to nismo dobili nobenih dokazov. Prav verjetno pa je, da so Kranjski deželni stanovni pripravljali in sestavili osnutek za Kranjske gorske bukve, katerega je dobil *Laybasser* v roke in ga prepisal v svojo zbirko.

Kakor že rečeno, je *Laybasser* napisal (l. 36.) prvo nemško besedilo gorskih bukev iz l. 1543. brez dvoma po kakšni tiskani izdaji. Poznamo tiske prvotne izdaje že iz l. 1543. (*oficina Sygriener, Dunaj*), iz l. 1559. (*oficina Leopold, Gradec*), iz l. 1583. (*Manger, Augsburg*), dva iz l. 1583. neznanih tiskarn, iz l. 1616. (*Widmannstetter, Gradec*), iz l. 1639. (*oficina Sebastian Haupt, Gradec*) in še nadaljnje iz poznejše dobe. Najverjetneje je, da je prišla *Laybasser*-ju uprav zadnje navedena izdaja v roke in da jo je prepisal nekoliko let potem, ko je svojo zbirko začel sestavljati (1641). Ta izdaja iz l. 1639. in omenjeni prepis pa se vendarle ne ujemata popolnoma z izvornikom iz leta 1543., ki ga je dunajska akademija znanosti izdala v zvezku 207., pod st. 4. (*A. Mell, Das Steirische Weinbergrecht und dessen Kodifikationen im Jahre 1543*). *Laybasser*-je v prepis predvsem nima istega pravopisa kot prvotni izvornik ter je tudi izpustil vse v izvorniku navedene t. zv. marginalne rubrike, t. j. nadpise posameznih (52) členov gorskih bukev.

Takoj za tem zapisom nahajamo (l. 73.) zapis slovenskega prevoda gorskih bukev z naslovom: »GORSKHE BVKVE piffane V tem Leite kadar fe ie pifalu 1646«. To besedilo prinesemo v dodatku v popolnosti, razen tega prvo stran faksimilirano. (Dodali bomo samo par opomb glede izrazov radi boljšega razumevanja.) Na kraju slovenskega teksta gorskih bukev je *Laybasser* pripisal: »Perkhrechts Büechel Teutsch vnd Windisch vnd Thraidt Zehendtordnung, Ende«. To vsekakor dokazuje, da je imel te tri zakonite predpise za nekakšno enoto, kar je tudi res.

Se le na poznejšem mestu (l. 93.), bržčas torej časovno mnogo pozneje, pride prepis že zgoraj omenjene *Beradthschlagte Pergrechts Ordnung* itd., dasi je na kraju slovenskega prevoda ostalo pet strani nepopisanih. (Besedilo te *Berathschlagte Pergrechtsordnung* sem priobčil od črke do črke v svoji razpravi »Die Niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen vom Ende des 16. bis Anfangs des 19. Jahrhunderts« [Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven; Breslau, N. F., B. V., Heft III.] Zato ne morem tega resda važnega in zajemljivega besedila tudi tu obravnavati.)

V okviru te razprave ni mogoče, da bi govorili o vprašanju notranje zveze med temi tremi zapisi gorskih bukev do kraja. Ugotoviti pa moramo, da je besedilo pri vsakem od teh zapisov različno in da se niti številke členov ne ujemajo. Prvi nemški zapis jih ima 52, slovenski prevod 44, drugi nemški zapis pa 50 členov. Dodatki na koncu besedila tudi niso enaki. Prvi zapis ima klavzulo »o zakonitosti« te izdaje, slovenski prevod je prav to klavzulo izpustil, saj je bil namenjen samo za praktično uporabo pred začetkom vinogorskega zbora. Tretji zapis pa določa na kraju pristojbine, ki naj jih plača vinogradnik, če vinograd proda ali kupi ali če se da vpisati itd. Še en primer: Če kdo ukrade sad ali grozdje, se kaznuje po izvorniku (čl. 40) z globo 4 šilingov ali pa se mu naj odreže uho (*ein Ohr*, prav za prav: uhelj!), po slovenskem besedilu (čl. 35.) z globo 5 mark in škodo mora povrniti, po osnutku iz l. 1595. pa se kaznuje prvič s 5 mark globe, drugič, da se mu uho odreže, tretjič da se zapodi iz vinske gorice, vselej pa mora tudi vso nastalo škodo povrniti.

V. Sklep. *Laybasser*-jeva zbirka nam razgrinja pestro sliko: Iz malone vsakega pravniškega kotička si je avtor nekaj zapisal, največ pa iz rodbinskega in dednega prava. Prav iz te pravne panoge pa imamo zelo malo zbranega gradiva. Naši ljudje so živeli na križišču in prehodišču razno-krvnih narodov, naš svet je bila zagvozda med Srednjo Evropo in Balkanom. Od vsakega naroda, ki je todi vsaj nekoliko časa blodil ali bival, je ostalo nekoliko spominov, samoniklega slovenskega pravnega in prosvetnega življenja pa je bilo malo, vsaj pri t. zv. višjih krogih, h katerim se je prišteval *Laybasser* sam. Da je sprejel v svojo zbirko tudi kar tri prepise gorskih bukev, tega seveda ni storil iz zanimanja za kmetsko prebivalstvo, ampak kot zvest uslužbenec svojega gospodarja, stolnega kapitlja v Ljubljani, v njegovo korist.

Ni da bi mogli v okviru te informativne razprave dati podrobno analizo raznih pravnih institutov, ki se zrcalijo iz *Laybasser*-jevih formularijev, še manj bi kazalo odgrinjati razvojne črte, ki vodijo od tedanjega do današnjega prava. Pogledi v tem smislu naj bodo pridržani izvajanjem v pravni zgodovini Slovencev, ki še ni spisana. Samo na splošno naj navedemo dve, tri, da se vidi, kaj pomenja zbirka za spoznavanje Ljubljane pred tri sto leti s pravnozgodovinskih vidikov.

Predvsem kar bode v oči, je tisti veliki prepad med »boljšo« gospodo in slovenskim kmetom (tudi obrtnikom). Prav gotovo še ni bilo takrat nacionalizma v današnjem smislu besede. Saj so še v teku 17. in 18. stoletja v Gradcu, glavnem mestu Notranje Avstrije, pri vladi zaprsegali fevdne gospode v slovenskem jeziku, kajpada za to, ker ti fevdni gospodje, plemenitaši, drugega jezika niso znali. (Gl. Dolenc, Dvoje slovenskih fevdskih priseg, Časopis za zgod. in narodopis., VIII., 1911.) Ali fevdalni ustroj družbe je razkrojil ljudstvo istega rodu na dva dela, na »boljše« ljudi in na »ubogo gmajno« po deželi. »Boljši« ljudje in njihovi priveski — *Laybasser* je spadal k poslednjim — so imeli navzlic svojemu boljšemu položaju vedno pripravljen tilnik, da klonejo z njim pred še višjimi, med seboj pa so gojili mnogo nezaupanja, a za kmeta so imeli le strašno strogost in veliko samopašnosti.

Primeri pogodb iz naše zbirke, ki se tičejo rodbinskega in dednega prava, pa nam odkrivajo neko doslej malo opažano potezo: Vezi sorodstva po krvi so precej rahle, moški so na boljšem v primeri z ženskami, in vendar je bil položaj ženesoproke dobro podprt. Ženin ne išče brez lastnih sredstev bodoče soproge, za obljubo, da mu postane žena, jo sam iz svojega prav dobro nagradi, pa tudi za bodočnost, ako bi postala vdova, lepo preskrbi.

Mnoge dedne poklonitve v prid posameznim cerkvam pričajo zgovorno, kako mogočen regulator je bila vera v takratnem vsakdanjem življenju in to v dobi, ko je šele nekoliko desetletij preteklo od reformacije. Tudi strogost v spolnomoralnih vprašanjih je dobila v *Laybasser*-jevih zapiskih mogočnega izraza.

Kaj značilna poteza za pravni red v Ljubljani sredi 17. stoletja je tudi večna in globoka bojazen zapustnikov, da do izvedbe njihovih oporok ne bi prišlo. Običajno pravo se je kresalo z rimskim pravom, zakonitih norm ni še bilo, pa je bila negotovost na dnevnem redu.

V praktičnem pravnem življenju pa je imela po *Laybasser*-jevih primerih neverjetno velik pomen »die Clausel der Verbindung bei algemeinem Landschadenbunde«. Ta institut nam pravnikom, ki smo po prejšnjih razmerah studirali na tujih univerzah, niti po imenu ni bil znan, kaj šele po svojem velikanskem pomenu. Niti nemški pravni zgodovinarji najboljšega slovesa ga niso obravnavali ali vsaj omenjali. V *Laybasser*-jevih zbirki pa se sklepajo po tej klavzuli vse mogoče pogodbe, celo v testamentih ga imamo; skratka po vsebini naše zbirke moramo soditi, da je bila obveza pod takšno klavzulo vsakdanja pojava. Pri takih razmerah moremo še le razumeti, kako je to, da izvemo tako malo o eksekucijah iz tistih časov. Pravni red je bil s to klavzulo za vsakdanjo potrebo čisto dovolj podprt. Da je taka obveznost, ki je veljala skraja samo za plemstvo, prodrla tudi v kmetsko pravno življenje, to smo dokazali pri drugi priliki, kaže pa, kako umesten je bil institut v splošnem pravnem prometu.

Glede gospodarstva v dobi po tridesetletni vojni nam *Laybasser*-jevih zapiski o vladinih ukrepih glede inflacije, moratorijev, valutnih razmeri. pod. do dobra pričajo o bedi, ki sledi na gospodarskem polju po vsaki vojni..., pa tudi o tem, kako malo izbirčni so odločilni činitelji glede načina izterjavanja denarnih sredstev.

Po vsem tem naj damo izraza svojemu prepričanju, da bi kazalo, da se *Laybasser*-jeva zbirka napravi pristopna za širši svet na ta način, da bi se oskrbelo na je tiskana izdaja z znanstvenim komentarjem. Za sedaj resda ni na vidiku nobene možnosti za tako izdajo. Da se stvar ne pozabi, ko pridejo boljši časi (in ti morajo priti), za to smo napisali to razpravo. V dodatku pa naj prinesemo ves slovenski prevod gorskih bukev iz l. 1646., najdragocenejši zapis vse zbirke.

GORSKHE BVKVE

jušanevtem čitě kladarje se pisalu
1646.

Naperuu imā vsakiteru čitū vsaki gorij dva krat Gorskā
přanda, kakor vsaki Gosput novada ma, kakor je sien enkrat
spomlat kakor vnoej veliko nozho jnu vnoej vni kostih drugih
derškana bitij, na miestih kakor je stara nevada jnu imā vsaki
Gorski Gosput takovs pranda svojim sagos miki, ale Meiashi
obšaditi, seku be joak premalu teh jsteh jemel taku on more
is drugih gur Meiashu naprositi, jnu ta Rmg Sudostj kenz prande
na meistih, jnu obšaditi.

— Ta. 2. Artikel,

Va drugu jma vsakiterj Gorski Gosput be im kir sa kakovo Erbsno
Tustio, vsaku čitū pustit Gorskū prande Derškati, jnu te iste oben,
krat na odponedati, Sakoi, takovs prande obanega dolashama
naterpe.

— Ta. 3. Artikel,

Kaberj Gorski prandj pride, jma vsakiterj svoie vroshie od sebe
pološtitij. jnuj se gorij perprandj s besedo jnu sdiamam, pošte,
temu derškati, jma malu alj velikū h kakorbi nauolj h boiushakore
vsakih Dabi, kaberi be se pak s besedo alj sdiamem nespodobnu
Derškal, ta je sapadel 1/2 Denarion, oku bi pak en Mzh Jsdor,
ta je sapadel leno Marko Denarion, oku bi enega bel, ta je sapadel
dvoj Mzh Denarion, jnu posebe steim bienim se negulo
škodo opravitj,

— Ta. 4. Artikel,

Vsakiterj jma sate rižhi kir Gorshno en biž herio, pred prande
jnstojiti, Tmie pred Gorskū prande handlati jnu štandti,

— Ta. 5. Artikel,

Škubj sak en Gorski Gosput enimu prande dolj Velaril, jnu neoprus,
till, tamore pred toffiersthove Šreiblostj kelle rmašora suotobosh
bo naprej pnesti, jnu oku se temu taku Snaide, ta ku vshe siže
prestiga mihar jma ta kellermašer vsoprauzo v takovh
rižherh reunati,

VI. **Dodatek:** Prepis prevoda *Laybasser*-jevih gorskih bukev (l. 73. do 76.) s kratkimi pojasnili, zlasti v pravnozgodovinskem oziru:

GORSKHE BUKUE:

piffanc v tem Leite khadarfe ie pifalu
1646.

Ta Pervi Articl,

Naperuu ima Vsakiteru Leitu Vsaki gori Dvakrat Gorfka prauda,¹ kakor Vfaki Gospud novada ima, kakor Jepsen enkrat, Spomlat kakor Vmej Veliko nozhio inu Vmej Winkostih Druguzh Dershana biti, na meisftih kakor ie ftara navada Inu ima Vfaki Gorski Gosput takovo pravda fvoimi Sogorniki,² ale Meiashi³ obfaditi⁴, aku be pak premalu teh Isteh Jemel, taku on more is Drugih Gur Meiashu naprofiti, Jnu ta Ring sadosti kenj pravde na meistiti, Jnu obsaditi.

¹ Prauda = iudicium = sodni zbor vseh udeležencev na pravdnem dnevu, das Gericht. — ² Sogornik = tisti posestnik vinograda z zidanico ali hramom, ki ga ima v dednem najemu in je tlačan (nevoljnik) gorskega gospoda (Berghold, glebae adscriptus). — ³ Mejaš = tisti osebno svobodni posestnik vinograda, ki je spadal samo glede vinograda v podsodnost gorskega gospoda. — ⁴ V drugih prevodih stoji »obsedeti« za »Bergthaiding (= gorska pravda) besetzen«.

Ta. 2. Articl,

Na Drugu Ima Vfakiterj Gorski Gosput te im¹ kir fa kakouo Erbfino tofhio,² Vsaku Leitu pustit Gorsko praudo Derfhaj Jnu teiste obenkrat naodpouedatj, Sakai takoue prauda Obenega odlashaina neterpe.

¹ te im = tistim. — ² Mišljene so tožbe radi dediščine.

Ta. 3. Articl,

Kateri Gorski praudi pride, Jma Vsakterj Souie oroshie od Sebe polofhiti. Inu se Vgori per praudi S besedo Jnu sdiainam, poshtenu Dershati, Jma malu alj Veliku h kakovi navolj hboiu kakor¹ Vrhshah Dati. Kateri be fe pak s besedo alj sdiainem nespodobnu Dershal, ta ie sapadel 72. Denoriou, aku bi pak en Mez h Jsderl, ta ie sapadel eno Marko Denoriou, oku bi enega bel,² ta ie fapadel Duei Marke Denariou, Inu pofebe s teim bienim negouo skodo oprauitj³.

¹ Pisna pomota za kakov = kakšen. — ² bel = bil, udaril. — ³ »Skodo opraviti« pomenja glede odškodnine z nasprotnikom poravnati se. V nemškem izvirniku je stvar opisana: »dem belaidigten seine schäden und vor-drung vorbehalten sein«.

Ta. 4. Articl,

Vsakiteri Jma sate¹ rizhi kir Gorshino antizheio, pred praudo² Inftanzio, tuie pred Gorsko praudo handlati inu rounati.

¹ Čitaj »za te«. — ² Prevod ni pravilen; glasiti bi se moral »pred prvo instancijo«.

Ta. 5. Articl,

Akubi pak en Gorski Gosput enimu praudo doli Vdaril,¹ Jnu nedopustil, ta more pred te fiersthoue Suitlosti kellermaiftra² fuoio toshbo naprei pernefti, Inu aku se temu taku Snaide, ta ku Vsheifize³ prestiga in kar Jma ta kellermaifter Vso prauizo V takouih rizheih reunati.

¹ »Niederschlagen«, v izvirniku »recht verzug«. — ² Deželni kletarski mojster je bil druga instanca v gorskih zadevah; sodil je v kolegiju asesorjev, to je: ta'kih oseb, ki so imeli sami vinograde. — ³ Nerazumljivo; v originalu »und weislich gemacht wirdet«.

Ta. 6. Articl,

V glihi Vishi ima tudi en kellermaifter, kadar takouo dolgouaine, ale handel pred nega pride, s deshelskimi Ludmi, Jnu purgarij kir gorshino Jmaio po gorskih Buquah ravnati inu soditi.

Ta. 7. Articl,

Per Vsaki Gorski praudi se Jma nesnaine Dati, te gore freyheite,¹ inu Slekerni, kirse² kakouo Silo, Boij, ali kakou Drugi handl ali Dolgouaine Vie,³ Jnu perpraudi tega nepouuei taisti je Gorskimu gospodu sepadel 72. denariou.

¹ V drugih prevodih stoji naravnost, da se morajo gorske bukve ob začetku gorskega zbora prečitati. —

² Pisna pomota, prav »kateri za«. — ³ Čitaj »ve(i)«.

(Konec prihodnjč.)

mit Schauspielen in der engeren Land Sprache zu wünschen scheint«, za sedaj ni mogoče ustreči prošnji. Kot »engere Landessprache« v Ljubljani velja grofu Hohenwartu na koncu XVIII. stoletja v razmerju z italijanščino seveda nemščina. — Nemška poenta teh želj je omiljena z odgovorom istega Hohenwarta na poznejšo podobno prošnjo Bartolinija, iz maja 1789; sedaj Hohenwart pristaja na italijansko gostovanje — »deloma zato«, pravi, »daß dem Publikum eine Abwechslung verschafet wird, weil in diesen Jahr deutsche Komödien aufgeführt worden sind«.

Italijanskih predstav torej tudi zdaj niso absolutno odklanjali, temveč so hoteli — tako vsaj stanovska gospoda, ki ima besedo — izmenoma gledati nemške in italijanske. Pri tem je morda vplivala okolnost, da je po vsej priliki med ljubljansko publiko znanje italijanščine proti koncu XVIII. stoletja znatno pešalo. Vendar bi rekli, da je v gori citiranih izrazih: »gute, und dem Geschmack des Publikums angemessene deutsche Opern« in »... mit Schauspielen in der engeren Land Sprache« videti principiuelno stališče in čutiti nemško ost. — Mislimo, da spada eno in vsaj deloma tudi drugo, namreč: nemško pobarvano stališče gledališke uprave in obče nazadovanje italijanskega vpliva v Ljubljani, v vrsto tistih pojavov, ki karakterizirajo, bodisi kot simptomi ali kot posledice, novi

kurz avstrijske notranje politike za časa Jožefa II. Tendanca nemške in ponemčevalne nivelizacije, ki je zajela vso upravo, je pljusknila tudi preko gledališke; gledališka politika se je na Dunaju korenito izpremenila od časov Leopolda I. in še Karla VI., ko so vladali italijanski dvorski pesniki in italijanska muzika, do dobe Jožefa II., ustanovitelja dunajskega »Nationaltheatra«. In kranjski fevdalci, poznejši »ustavoverni« deželni tirani, uslužni Dunaju, so že v XVIII. stoletju začeli kazati kremplje tudi v vodstvu Stanovskega gledališča.

Podrobneje se s tem vprašanjem ne moremo baviti v okviru te slike italijanskega gledališča v Ljubljani. Mi smo tukaj predvsem poskusili ugotoviti, zakaj je italijanska gledališka aktivnost v Ljubljani popustila v sedemdesetih in osemdesetih letih XVIII. stoletja. In ko pripisujemo del odgovornosti za ta pojav vplivu boljših gostovanj nemških igralcev in v še večji meri splošnemu naraščanju nemškega vpliva v slovenskih deželah, si tudi ne skrivamo, da je vse to bilo najbrže samo delen vzrok; poleg njega so zastajanja italijanske agilnosti — ki postaja proti koncu osemdesetih let spet krepkejša tudi pri nas — krive najbrže še druge okolnosti, ki jih je težje ugotoviti, in morda tudi slučajnosti, ki navadno spremljajo gledališko gospodarstvo, kadar se vodi brez enotnih smernic s pomočjo tujih gostovanj.

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

(Konec.)

Ta. 8. Articl

Vsi navadnj poti kuino gradom imαιο fdaizi po Svetem Mathiae goduue, prepovedani biti, kateri potler Vosi ali gre,¹ ta ie Sapadel 72. Denariou.

¹ Mišljeno, kar stoji v izvorniku, »po zabranjenem potu«.

Ta. 9. Articl

Kadar ie potreba Vgori kakou pot poprauiti, taku fe ima Vsemi Meiashem per peni¹ 40 Denariou fapouedati, aku bi fe pak do² fuper timu Stauil, inu bi netel pomagati, taisti ie odusakiga dne fapadel 40. Denariou.

¹ Izraz »kazen« se v starih slovenskih tekstih ne nahaja, dasi se čita v Brižinskih spomenikih izraz »pocazen« = pokazen. Uvedel je izraz kazen še le škof Ravnikar. V drugih prevodih gorskih bukev se upotrebljujejo za »Strafe« izrazi straffinga, kastiga in pena. — ² Čitaj »kdo«.

Ta. 10. Articl

Vsi poti inu graie per Vinogradih, Jsvnaj inu od snotraj gore, kir ie kolj potreba, fe imαιο sdaize po fuetim Mathiae saterditi, kir bi tiga nesturil, taisti ie Gorskimu gospudu Sapadel 72. denariou, Jnu s tem katerimu fe fkoda fturi opraviti.¹

¹ Gl. opombo ³ pri čl. 3.

Ta. 11. Articl

En Vsakatiri kir Erbfino ale kakovo drugo pravizo, kej k enimu Vinogradu ima, taisti se Jma pred gorsko prauo oglafiti inu to nauadno toshnino denar¹ doli poloshiti, ako nekar, taku se mu nema obenu Spoznaine² na negouo toshbo rezhi.

¹ V izvirkniku stoji »Meldphening«, t. j. penz, ki se plača za zglasitev tožbe ali pravice. — ² Razsodilo; »Erkanndtuss« v izvirkniku.

Ta. 12. Articl

Kateri pres Visti suoie gosposke Jnu pres Drusiga postheniga Vrfhoha se Is deshele potegne¹ Jnu nepomaga fuoijm starishem deilati, ta isti ie od svoje Erbshine od Verhen², alj Vender fe mu ima gnada Jskasati.

¹ = izseli. — ² Pisna pomota za »odvershen« = izgubi dediščino (po starših).

Ta. 13. Articl,

Kateri Vinu, Mosht ali fhitu malu ali veliku pres prepuuidi¹ is gore Vnkaj pela, alj nefse, taifti Vosnik ali ta kateri blagu nefse taiste ie sapadel 72. Denariou ta Drugi pak tu blagu zhigarie gorskimu gospodu, aku pak Gorski Gosput tiga jsteg Blaga nemore Sapopasti² na suoijm gruntu, taku fe more tolikain na negouih Vinogradih ali gruntih noter Vtegniti.

¹ Pomota; prav: brez dovoljenja, »on urlaub« v izvirkniku. — ² Na svoji zemlji ne more: zgrabiti (»betreten«).

Ta. 14. Articl,

Sleherne Sogornik¹ ie dolfhan sam hgorski praudi priti, kateri pak Sunaj ostane ta ie sapadel 72. Denariou.

¹ Prvotne dolžnosti, da so morali tudi mejaši na gorske zборе osebno prihajati, v l. 1646. ni več; mejaši so pa vendar sami prihajali ali pa so poslali pooblašcence.

Ta. 15. Articl,

Vfakaterj katerj Gorshino daie alj shlushi ta¹ Dolshan gorskimu gospodu ta narpervi Jnu nikar tiga kirie Jstropin vn istlazheni Mosht Dati. Inu ga nima szhemer koli bodi falshati, tudi Nikar Vobeno neshnafhno pofodo diati.

¹ Izpuščeno: »je«.

Ta. 16. Articl,

En Vsakateri Meiash ali Sagornik je Vsaku leitu delshan Soimu Gospodu to gorshino dati, inu plazhati, katere pak V treh leitih Sporedu te gorfsfine neda, taku je ta Gorski Gosput Vsai Sposnainem teih Meiasham, negou Vinogradt noter potegniti.¹

¹ Izpuščen je primeren izraz za »upravičen« (v izvirkniku »so mag der perkherr mit erkantnus der perhgenossen ... einziehen«).

Ta. 17. Articl,

En Vsaki Gorski gosput ali negou Gornik¹ se more sdaizi po ufaki praudi V tei gori Sa fui Vplat rubiti ali Krish × V vinogradt alj ne prelas kodar V vinogradt hodi postauti Jnu kulikrat on zhes Krish, ali perpuuit V uinogradt gre, tulikain krat ie on sapadell 72. Denariou Jnu hpuslednimu kadar teiga prevezh dela ie on zilo skusi Sposnaine teh Meiashou fui Vuinogradt Gorskimu Gospodu sapadel.²

¹ Gornik = organ gorskega gospoda, njegov izvršilni organ, pa tudi zaupnik ljudstva; voli ga polni zbor vinogradnikov, potrjuje pa gorski gospod. — ² Indirektna eksekucija z zakrižanjem vinograda; v nekaterih vinskih gorciah je bilo uvedeno zapečatenje kleti z isto funkcijo.

Ta. 18. Articl,

Vsi ofsobeneki kir per Vuinogradih prebiuaio¹ imαιο vn is gore na femlo poiti. Kateri bo pak nehotl sturiti, S tem fe more kakor ie neuada Deshelska hondlati, letu fe pak Ven Vsame kadar bi meia ali gruntie bilj, od katereh be se ftiura² inu pravda da doiala Aku fe pak Js eniga grunta od

kateriga fe ftiura Jnu pravda³ daie en Vinograd fkosi taku more en Gorski Gosput fposnainem teh Meiasheu eno spodobno Gorfhino⁴ na taisti neloshitj.

¹ V izvorniku stoji »die mit aigem rucken im perhrecht gesessen«, kar pomeni osebe, ki so plačevale le dimnino od dimnika (rucken = rauch = dim). Gorski gospodje so vedno zabranjevali priseljevanje v vinsko gorico takih ljudi, ki so zapustili svojo zemljo v dolini. V tej borbi so bili vinogradniški posestniki za vsobenjke, ker so bili njihovi delavci; sredi 18. stoletja so tudi zmagali tako, da so nekateri gorski gospodje dovolili vsakemu vinogradniškemu posestniku po enega vsobenjka. [Glede izvora besede vsobenjkov gl. naši razpravi v ČZM (Maribor) l. 1928. in 1929.] — ² Štibra. — ³ Pravda pomeni tu in v več drugih prevodih gorskih bukev davščino. — ⁴ Gorščina je tu naturalni ali denarni davek od vinograda.

Ta. 19. Articl,

Vsi shafti,¹ inu kupi, sastaue² ali drugu dolgouaine kar Gore antizhe, se imαιο pred Gorskim Gospudam ali pred negouim Gornikom ravnati, Jnu gori isdati³, se zei⁴ prestega neima oben handl mozhi imeitj, aku bi pak kateri letimu fuper raunal taisti ie sapadel tri Marke denariou inu nega handel oli rounaine nemore obene Mozhi Jmeti.

¹ Pomeni poslednjevoljne odredbe, v izvorniku »all vermächt«. — ² Zastave, »saz«. — ³ V izvorniku »aufgeben v smislu »narediti«. — ⁴ Čitaj = sicer.

Ta. 20. Articl,

Aku kej en Meiashe¹ Vmerie, Jnu obeniga VERba fa fabo nepusti, taku negou Vinograd Gorskimu Gospudu Domo pade,² karie pak dolgouaine se ima is Vseiga blaga kakor delezh more dofezhi plazhati.

¹ Prevod ni v skladu z izvornikom, ki govori v tem členu — ne o mejaših (Berggenossen), — ampak samo o sogornikih (Bergholden). — ² V originalu »ledig werden«; zemlja zapade kot prosta gorskemu gospodu.

Ta. 21. Articl,

Kateri kaj Gorshine¹ alj Grunta febi odVlezhe,² Jnu Drugimu pres Vsiti³ Gorskiga Gospuda, taku tuistu Gorskimu gaspudu ta dome pade.

¹ Gorščina je tu pravica do vinogradniškega zemljišča; v izvorniku »Perkrecht«. — ² V izvorniku »entzeucht«. — ³ Čitaj = vesti.

Ta. 22. Articl,

Kateri bi fuoi Vuinograd anu leitu neobreisal, taisti na drugie leitu Gorskimu Gospudu ie Vinogradt sepadel, kateri pak fui Vuinogradt Vuenim leitu peruo kop pred Vinkoshtmi neokopa, ta ie sapadel eno Marko Denariou, Drugu leitu duejMarke, tretie Leitu pak zilu ta Vuinogradt.

Ta. 23. Articl,

Kadar Gorski Gosput alj negou Gornik enega Meiashe¹ naprei klizhe inu ne pride taisti ie Vsaki zhas sepadel tri Marki Denar:

¹ V izvorniku velja ta predpis čisto splošno, za sogornike in mejaše, pa tudi za vsobenjke.

Ta. 24. Articl,

Kateri fuoijm Vuinogradom f obrefainem fkopainem inu Drugim Dellom se ne flifsa, taisti ie Gorskimu Gaspudu fui Vuinograd sapadell,¹

¹ Člen je v primeru z izvornikovim zelo skrajšan.

Ta. 25. Articl,

Kadar bi kei en Vrtel od Meiasheu Gorskiga gospuda Vun isrezhen, komu pretesku bil, ta se more pred fierstoue Suetlusti Kellermaitera Vdinati,¹ Aku fe mi she per negouim fposnainu pretesku sdi, te fe more pred Lanzhaubtmana, Ferbesheria ali Viztoma Vdinati,

¹ Izraz je slovenska oblika nemškega »dingen« in pomenja vložitev pritožbe na višjo instanco. Predvidene so tri instance: V izvorniku stoji, da naj kraljevo veličanstvo poveri tretjestopno sodstvo enemu izmed treh zgoraj navedenih visokih uradnikov.

Ta. 26. Articl,

Vsakimu kateri je V gorski pravde satoshen, ali hozhe eniga drufiga toshiti inu on is Rinka¹ unkap² eniga demu negouo befedo naprej pernefse pegervie,³ taku se tuistu nemu ne more dole Vdariti tamuzh taisti kateriga profsi zashaffati negoue besedo naprei pernesti.⁴

¹ »Rink« je prosto nemški Ring, krog sodnikov-vinogradnikov. Slovenski izraz za to je »srenja« (sredina). — ² Najbrž pismena pomota za »vunkaj«. — ³ »Zahteva« (begehren). — ⁴ Smisel je: kdor je določen za »besednika« od srenje, mora ta posel opravljati. Izvirnik je precej skrajšan.

Ta. 27. Articl,

Kateriga shivina kei Vuinogradih komu bodi, po simi ali poleti Skoda Sturi, taisti more timu katerimu ie Skoda sturiena plazhati Gorskimu gospodu fupet od Vsake glaue 32 denariou dati.

Ta. 28. Articl,

Khateri bi se Gorniku V gori ne pustil fa kakorshno bodi rezh rubiti, ali kamra fepezhatiti, inu bi se mu fuper postaul, ta ie sapadel tri Marke Denariou,

Ta. 29. Articl,

Kateri enemu en pelzar alj drugo shlahno Mladizo pofekou alj odlomel, taisti je sapadel tri Marke, inu ta pelzar supet nameistiti.

Ta. 30. Articl,

Kateri enimu en leis V gorshini pofseka, ta ie od Vfakiga driuefa fapadel 72. denar: inu ta leis posposnainu Meiashu nasaj pouerniti.

Ta. 31. Articl,

Kateri en Koll Vkrade, ta ie sapadel eno Marko Denariou Jno tri gube¹ Skode nafai poverniti.

¹ Mišljen je trikratni znesek škode. V izvirniku stoji »zwifach«, kar je prevedel Andrej Recelj, župnik na Raki, l. 1582. »duegube«.

Ta. 32. Articl,

Kateri enimu [¹] lomi, olj enega Vdari taisti ima na shivotu inu na Blagi straiffan biti.

¹ Tu bi moralo stati »v hram ali zidanico« po Reclju (»in die press oder keller« po izvirniku).

Ta. 33. Articl,

Kateri enimu gnoj ali Blatu V gorshine Vsame inu Vsui Vuinogradt nefse oli pella, ta ie sapadel 72. Denariou, inu supet tuistu karie Vsel nafai pouerniti,

Ta. 34. Articl,

Kateri bi en Melnik Jskopal, olj enimu gmainpotu preblifu kopal, ta ie sapadel f pet Mark Denariou inu fupet ta pot a kaminie kaj k shkoti¹ poprauiti.

¹ Recelj je prevedel »inu kar natim potú Manka«.

Ta. 35. Articl,

Kateri bi timu drufimu fat alj grosdie kradel, ta ie sapadel peth Mark, Denariou¹ inu Venej² skodo more opraviti.

¹ Prim. zgoraj konec k poglavju IV. — ² Bržčas pisna pomota za »vselej«.

Ta. 36. Articl,

Kader eden enimu fui Vuinogradt proda, Jnu ta kirga kupi nemor taisti Vuinogradt plazati, de more eniga poroka postauti, inu tiga Vn isgouorienga¹ na Dershi, Jnu fe pres Gornikoue Vesti ta Vuinogradt² delati potstopi, taku more ta Gornik supet ta Vuinogradt timu Zhigar ie popreij bil isrozhiti Jnu aku ie kai Vnim delal taku mu fa tuistu nizh nima biti, Jnu ie Verhu tiga gorskimu Gospudu. 5. Mark sapadel.

¹ Namreč »roka«. — ² V Izvirniku stoji »mit frävel« (zvijačno ali iz hudobije), kar daje pač drugačen smisel.

Ta. 37. Articl,

Kateri sposhigainem lefsa ali graij bodi karkuljbodi skode sturi, ta ie sapadel defet Mark, Jnu sa Skodo oprauiti.

Ta. 38. Articl,

Kateri eno tertto pofseka olj odlomi, te ia sapadel pet Mark, ino to tertto pouerniti olj fa fkodo oprauiti,

Ta. 39. Articl,

Kadar katerimu preblifu negouiga Vinograda kakou leis alj Dreuie ftoij defe mu fkufi fenzo Shkoda dela, taisti more taistu skusi Gornika pustiti ogledati aku fe temu taku naide taku ie more dolj pofsekati.

Ta. 40. Articl,

Kadar eden en Vinogradt alj Grundt V gorshini lesezh leitu inu dan,¹ de obeniga nei kir bi fe sa tu glafsil, inu ie Vsaj Vdeshelj noter dershi, taisti ima per tem istim² mijr imeti, Le tu pak fe Vun Vsame kadar fo she maihini reishteni³ ottrozi, temu istima naprej stojj Da 16. Leita ta Erb obiskati.⁴

¹ Ta rok je znašal po germanskem pravu 1 leto, 6 tednov in 3 dni. — ² Recelj je prevedel izvirnik »sol furan ungeruegt bleiben« — »per pokoi ostati«. — ³ Izraz prihaja menda od »reje«, »v reji se nahajajoča deca«. V izvirniku »unvogtpare Kinder«, pri Reclju »neodrasteni otroci«. Smisel je jasen, da gre za maloletne otroke. — ⁴ »Obiskanje« je pomenjalo izvensodno terjanje, preden se vloži sodba pri sodišču.

Ta 41. Articl,

Hoste inu meije Vmej dueima Vinogradama lesizhe, imata obedua Meiasha¹ Vkupaj ftrebiti aku fe ne moreta fama fglihati, taku jeh imαιο ti drugi Meiashi fpravuviti.

¹ Tu so mišljeni — sosedje.

Ta. 42. Articl,

Kateri en vinograd alj Drugi Grunt V gorshinj na prodaj postau, taisti Jma narpoprej foiga Gorskiga Gospuda shnim ponuditi V tei zeni kakor enimu drufimu, aku ga Gorski Gospud nezhe kupiti, tako ga ima ponuditi Suoij slahti, po Suoij Slahti foimu blishnimu Meiashu, inu aku le teh obedn na kupi, taku fe more prodati kamer hozhe.¹

¹ To je pravica prvenstva pri nakupu, ki je veljala skoraj enako tudi pri Črnogorcih (ius protimiseos, Einstandrecht).

Ta. 43. Articl,

Kateri en Vinogradt alj Grundt Vgorshini Erba kupi ali preda, alj premeni, inutiga istiga od Gorskiga Gospuda ne prime, Jnu Vstirih nedelah¹ napusti nafe prapifsati, ta ie sapadel 4. Marke denariou.

¹ Rok je v izvirniku določen z enim mesecem, isto tako pri Reclju; niti izvirnik niti Recelj ne spominjata dolžnosti, da se naj dá novi posestnik ali hasnovalec »prepisati«. Tu se pozna vpliv nove »Beradtschlagte Pergrechtsordnung« za Kranjsko itd. iz l. 1595.

Ta. 44. tudi hpuslednima nar ta vekshi Articl,

H puslednimu¹ fe tudi ene naideio, kateri presfgodaj kir she Grosdie frelu nei tergaio, Jnu taku nezhe Vreden Mosht Vgorshino Jnu Desetino Daiciu, fa tu nema obedn pres fueta Gorskiga Gospuda alj negouiga Gornika tergati, kateri pak Le timu fuper sturi, ta ie sapadel eno Marko Denariou alj per kuliku Mark nafapouej, inu pufti osnaniti, Straiffan biti.²

¹ V izvirniku je bilo 52 členov; *Laybasser* jih je osem izpustil, mnoge od sprejetih bistveno skrajšal. — ² V izvirniku ni za prezgodnjo trgateg nobene sankcije, navedene, ampak le nasvet se daje, da se dobi iz bolj zrelega grozdja boljše vino, ki se lažje iz dežele proda, zato naj se pusti grozdje zoreti.